

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

Katedra mezinárodního práva

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Rizika spojená s repatriací post mortem

Předkládá: Bc. Nikola Hanušová

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Tomáš Mach

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně, a že jsem vyznačila všechny prameny a potřebné odkazy na citace, dle autorského zákona a obecných zvyklostí, z nichž jsem pro svou práci čerpala, a to způsobem ve vědecké práci obvyklým.

Plzeň, říjen, 2021

.....

Bc. Nikola Hanušová

Poděkování

Děkuji vedoucímu své diplomové práce, JUDr. Tomášovi Machovi, za vstřícný přístup, za odborné vedení a též za poskytnuté rady a podnětné připomínky při zpracování této práce.

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická
Akademický rok: 2021/2022

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Bc. Nikola HANUŠOVÁ**
Osobní číslo: **R17M0078P**
Studijní program: **M6805 Právo a právní věda**
Studijní obor: **Právo**
Téma práce: **Rizika spojená s repatriací post mortem**
Zadávající katedra: **Katedra mezinárodního práva**

Zásady pro vypracování

1. Úvod
2. Základní pojmy
3. Postmortální ochrana lidského těla
4. Předpisy
5. Druhy přepravy
6. Proces repatriace
7. Rizika spojená s repatriací
8. Přeshraniční repatriace
9. Závěr

Rozsah diplomové práce:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:

- Dohoda o převozu těl zemřelých (Štrasburk, 26. října) Mezinárodní ujednání o přepravě mrtvol (Berlín, 10.2.1937)
- Zákon č.256/2001 Sb. O pohřbnictví a o změně některých zákonů 65/1954 Vyhláška o Ženevských úmluvách ze dne 12.8.1949 na ochranu obětí války

Vedoucí diplomové práce: **JUDr. Tomáš Mach, Ph.D., LL.M.**
Katedra mezinárodního práva

Datum zadání diplomové práce: **31. května 2021**
Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2022**

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
děkan

JUDr. Oto Kunz, CSc.
vedoucí katedry

V Plzni dne 17. září 2019

Obsah

Úvod	7
1 Základní pojmy	9
1.1 Lidské pozůstatky a ostatky	9
1.2 Přeprava	10
1.3 Rakev	11
1.4 Postmortální repatriace	12
1.5 Úmrlčí pas a průvodní list	12
1.6 Prvotní péče o zemřelého	13
2 Postmortální ochrana lidského těla	14
2.1 Rozhodnutí o naložení s tělem po smrti	14
2.2 Posmrtné zacházení s tělem zesnulého	15
2.3 Posmrtná ochrana lidského těla	16
3 Předpisy	18
3.1 Zákon č. 256/2001 Sb., o pohřbnictví	19
3.2 Evropská norma EN 15017:2005:E	20
3.3 Mezinárodní ujednání o přepravě mrtvol č. 44 /1938 Sb.	22
3.4 Dohoda o převozu těl zemřelých	23
3.5 Kolize mezinárodních dohod	24
3.6 Podmínky vývozu těla z nesmluvního státu	25
4 Druhy přepravy	26
4.1 Silniční doprava	26
4.2 Železniční doprava	26
4.3 Letecká doprava	28
4.4 Lodní doprava	28
4.4.1 Právo v mezinárodních vodách	29
5 Proces repatriace	33
5.1 Respektování těl zemřelých	34
5.2 Identifikace zemřelého a určení příčiny smrti	36
5.3 Vydání úmrtního listu	39
5.4 Vyhledání a informování příbuzných	39
5.5 Usnadnění návratu pozůstatků nejbližšímu příbuznému	40
5.6 Likvidace pozůstatků	41

5.7	Umístění a udržování hrobu.....	42
5.8	Zásada rovného zacházení	42
5.9	Zvláštní ochrana dětí	43
6	Rizika spojená s repatriací.....	45
6.1	Rizika repatriace a jejich minimalizace	45
6.1.1	Fyzikální rizika	45
6.1.2	Biologická rizika.....	46
6.1.3	Převážná rizika.....	47
6.1.4	Rizika ilegální činnosti	48
6.1.5	Ekonomická rizika.....	49
7	Přeshraniční repatriace	51
7.1	Repatriace mezinárodních cestujících	51
7.1.1	Zahájení repatriace	51
7.1.2	Smrt v mezinárodních vodách.....	52
7.1.3	Smrt při mezinárodní letecké dopravě.....	53
7.1.4	Smrt v důsledku infekčních nemocí	54
7.1.5	Smrt související s trestným činem.....	55
7.1.6	Smrt v důsledku terorismu.....	55
7.2	Repatriace pozůstatků obsahujících zdravotnické prostředky	56
7.3	Opakovaná pitva	56
8	Závěr	58
9	Resume.....	60
	Seznam zkratk	61
	Seznam použité literatury a pramenů	62

Úvod

Tato diplomová práce je věnována postmortálnímu repatriačnímu procesu a rizikům, které ohrožují jak tělo zemřelého, tak osoby, jež se na repatriaci podílejí.

První část práce charakterizuje základní pojmy využívané v kontextu dotčené problematiky. V dostatečném rozsahu, nezbytném pro potřeby porozumění následným souvislostem, je zde též podrobně charakterizován rozdíl mezi pojmy lidských pozůstatků a lidských ostatků, jež bývají v praxi často zaměňovány.

Druhá část se věnuje postmortální ochraně lidského těla, jakožto důležité podmínce postmortálního repatriačního procesu. Blíže jsou v ní specifikovány rozhodnutí zemřelého o naložení s vlastním tělem po smrti a následné posmrtné zacházení s tělem zesnulého a posmrtná ochrana lidského těla.

Následně je v kapitole třetí uveden výčet hlavních předpisů, jejichž dodržování je nedílným kritériem korektnosti samotného repatriačního procesu. Blíže jsou v rámci této kapitoly specifikovány čtyři hlavní předpisy, jimiž jsou Zákon č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví, Evropská norma EN 15017:2005:E, Mezinárodní ujednání o přepravě mrtvol č. 44/1938 Sb. a Dohoda o převozu těl zemřelých.

Čtvrtá část konkretizuje jednotlivé druhy dopravy a zdůrazňuje jejich specifika. Konkrétně jsou v ní popsány rozdíly mezi požadavky na dopravu silniční, železniční, leteckou a lodní, kdy v podkapitole lodní dopravy je podrobněji uvedeno i právo platné v mezinárodních vodách, jenž je pro potřeby repatriačního procesu nezanedbatelné.

Následná pátá část se vztahuje již k samotnému repatriačnímu procesu a jeho požadavkům, kdy tento proces je definován jako návrat zesnulých do země jejich původu, či do země určení, dle uvedených požadavků jeho příbuzných.

Navazující šestá část je zaměřena na rozbor rizik spojených s repatriačním procesem a poté jsou v rámci ní jednotlivě navrhnutá opatření k jejich možné minimalizaci.

V sedmé části jsou podrobněji specifikovány některé příčiny úmrtí u mezinárodních cestujících, kdy tato kapitola současně zmiňuje například problematiku smrti v důsledku infekčních nemocí. Tato část byla zvolena k bližšímu poukázání repatriačního procesu a jeho podmínek v praxi.

Cílem této diplomové práce je ověřit a poukázat na důležitost postmortální ochrany lidského těla a důstojného zacházení s lidskými ostatky a pozůstatky prostřednictvím splnění všech předepsaných, a v rámci práce specifikovaných, náležitostí repatriačního procesu, kdy závěr práce je věnován sumarizaci hlavních poznatků získaných v průběhu zpracování diplomové práce.

1 Základní pojmy

1.1 Lidské pozůstatky a ostatky

Z terminologického hlediska je nezbytné nejdříve odlišit dva často užívané pojmy, kdy lidské pozůstatky a lidské ostatky jsou pojmy rozdílnými, které nelze vzájemně zaměňovat. Na základě nového zákona o pohřbnictví, jenž nabyl účinnosti 1. 1. 2002, dochází k rozdílné specifikaci obou pojmů.

Pojem lidské pozůstatky je zákonem vymezen jako tělo zemřelého a jiné lidské pozůstatky, kdy tělem zemřelého je označováno mrtvé lidské tělo nebo jeho části do okamžiku pohřbení, a to v takových případech, kdy nejsou za podmínek stanovených zvláštním právním předpisem pozůstatky použity pro potřeby lékařské vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům.¹

Jinými lidskými pozůstatky se rozumí plod po potratu, a to včetně biologických zbytků potratu, není-li možné je od plodu oddělit, dle zvláštního právního předpisu. Rovněž je za jiný lidský pozůstatek zákonem výslovně označen plod po umělém přerušení těhotenství.²

Lidskými ostatky jsou oproti tomu označovány lidské pozůstatky až po okamžiku jejich pohřbení, či zpopelnění. Významová diference mezi danými pojmy je tedy jasně patrná.³

Zákonem č. 256/2001 Sb. je rovněž současně s obecným požadavkem na pietu definováno, že jak s lidskými pozůstatky, tak i s ostatky musí být ve stejné míře zacházeno důstojně a současně takovým způsobem, jehož prostřednictvím nedojde k ohrožení veřejného zdraví, či veřejného pořádku. V souvislosti s tím je rovněž zákonem přímo vyjádřeno několik zákazů, upravujících problematiku

¹ viz § 2 písm. a) zákona č. 256/2001 Sb., o pohřbnictví a o změně některých zákonů ze dne 29. června 2001 Dostupné z: Beck-online [cit. 1.2.2020]

² viz § 2 písm. b) zákona č. 256/2001 Sb., o pohřbnictví a o změně některých zákonů ze dne 29. června 2001 Dostupné z: Beck-online [cit. 1.2.2020]

³ viz § 2 písm. d) zákona č. 256/2001 Sb., o pohřbnictví a o změně některých zákonů ze dne 29. června 2001 Dostupné z: Beck-online [cit. 1.2.2020]

nakládání s lidskými pozůstatky a s lidskými ostatky. Prostřednictvím těchto omezení je zákonem zakázáno upravovat, konzervovat, balzamovat nebo vystavovat těla zemřelých, která byla v době úmrtí nakažena jednou z vymezených chorob (morem, cholerou, žlutou zimnicí, pravými neštovicemi, skvrnivkou, hemoragickou horečkou typu Lassa, Marburg a Ebola, či dalšími infekčními nemocemi, vyvolanými vysoce rizikovými biologickými agens a jejich toxiny, která stanoví opatřením obecné povahy příslušný orgán ochrany veřejného zdraví) nebo pozůstatky, které jsou ve stavu pokročilého rozkladu. Kdy následně lidské pozůstatky osoby, která v době úmrtí trpěla jednou z výše uvedených nebezpečných nemocí, je možno uložit pouze do konečné rakve, a to konkrétně v transportním vaku.⁴

Mezi zákonem uvedené zákazy patří rovněž i vystavování lidských pozůstatků před jejich pohřbením v rozporu s podmínkami stanovenými osobou, která konzervaci nebo balzamací prováděla. Rovněž není povoleno vystavovat lidské pozůstatky před pohřbením, kdy daný zákaz neplatí v situaci vystavení nekonzervovaného těla zemřelého, jenž může být vystaveno v otevřené rakvi, a to i po uplynutí doby jednoho týdne od data úmrtí.⁵

S lidskými pozůstatky nebo lidskými ostatky je zakázáno zacházet způsobem, jež se dotýká důstojnosti zemřelého nebo mravního cítění pozůstalých, či veřejnosti. Současně nesmějí být lidské pozůstatky přepravovány v rozporu se stanovenými zákonnými požadavky.⁶

1.2 Přeprava

Pod pojmem přeprava se rozumí *„jakákoli vnitrostátní nebo mezinárodní přeprava zemřelého po silnici, vlakem, po moři nebo vzduchem, s výjimkou*

⁴ viz § 4 zákona č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví a o změně některých zákonů ze dne 29. června 2001 Dostupné z: Beck-online [cit. 1.2.2020]

⁵ viz zákon č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví a o změně některých zákonů ze dne 29. června 2001 Dostupné z: Beck-online [cit. 1.2.2020]

⁶ viz § 4 zákona č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví a o změně některých zákonů ze dne 29. června 2001 Dostupné z: Beck-online [cit. 1.2.2020]

zpopelněných lidských ostatků, která je nezbytná mezi dobou úmrtí a konečným uložením“⁷

1.3 Rakev

Rakev je nejčastěji využívanou schránkou pro uložení těla zemřelého. Požadavky na její parametry se liší v návaznosti na odlišné legislativní normy, jimiž je příslušný stát vázán.

V ČR se požadavky rakví řídí dle české technické normy č. 49 3160. Ta je nadále účelově rozdělena do 3 částí, a to:

- Část 1: Obecné a mechanické požadavky a značení
- Část 2: Zvláštní požadavky na kremační rakve
- Část 3: Zvláštní požadavky na rakve do hrobu nebo do hrobky⁸

Výše zmíněná norma ČSN 49 3160 je pro ČR závazná, a to vzhledem k tomu, že byla vytvořena v souladu s § 2 písm. k) zákona č. 256/2001 Sb., zákona o pohřebnictví v návaznosti na § 4a zákona č. 22/1997 Sb., zákona o technických požadavcích na výrobky.^{9,10}

K tomu je nezbytné podotknout, že technické normy samy o sobě obecně závazné nejsou. Jejich závaznost však může být stanovena prostřednictvím právních předpisů, které mají více možností jak učinit tu kterou technickou normu závaznou, kdy častým způsobem stanovení závaznosti norem je využití odkazu. Způsob, jakým lze správně odkázat v právním předpise je z hlediska normotvorby regulován zejména v čl. 45a Legislativních pravidel vlády, ve kterém je mimo jiné stanoveno, že „*Odkazuje-li se při stanovení technických požadavků v právním předpisu na českou technickou normu, jinou technickou normu nebo technický dokument mezinárodní, popřípadě zahraniční organizace nebo jiný technický*

⁷ viz 2.42 Přeprava, Evropská norma EN15017:2005:E, říjen 2005, Dostupné z: <https://aspscr.cz/>, [cit. 1.10.2021]

⁸ viz Česká technická norma ČSN 49-3160, ICS 55.160, 79.080 49 3160-1, Říjen 2016, Rakve, Dostupné z: <https://www.mmr.cz/rakve> [cit. 1.2.2020]

⁹ Viz § 2 písm. k) zákona č. 256/2001 Sb., zákona o pohřebnictví, Dostupné z: Beck-online, [cit. 3.2.2020]

¹⁰ viz § 4a zákona č. 22/1997 Sb., zákona o technických požadavcích na výrobky, Dostupné z: Beck-online, [cit. 3.2.2020]

dokument, který obsahuje podrobné technické požadavky (dále jen „technická norma“), použije se přednostně indikativní odkaz. V tomto případě je třeba v právním předpisu výstižně definovat základní technické požadavky a zároveň uvést, že se považují za splněné, postupuje-li se ve shodě s určenou normou nebo její částí..... Shoda s určenou normou je jedním ze způsobů, jak prokázat splnění základních technických požadavků. Určená norma v tomto případě konkretizuje obecný, souhrnný právní požadavek. Tyto požadavky mohou být splněny i jiným technickým řešením garantujícím stejnou nebo vyšší úroveň ochrany oprávněných zájmů.“¹¹

1.4 Postmortální repatriace

Repatriací post mortem se rozumí převoz zesnulé osoby zpět do domovské země, kdy tento proces bude podrobněji definován níže, včetně k němu náležejících požadavků, v rámci dalších kapitol.

1.5 Úmrlčí pas a průvodní list

K repatriaci těl zemřelých je nezbytné vydání identifikačních dokladů zemřelé osoby, a to umrlčích pasů (dle Mezinárodního Ujednání o přepravě mrtvol¹²) a průvodních listů těla zemřelého (dle Dohody o převozu těl zemřelých¹³), kdy na základě § 9 odst. 2 zákona č. 256/2001 Sb., o pohřbnictví a o změně některých zákonů vydává průvodní list krajská hygienická stanice.¹⁴

V případě, že dojde k úmrtí na území státu, jenž není vázán ani jednou z výše uvedených mezinárodních smluv, tak je pro takovou přepravu těla zemřelého na území ČR nebo přepravu přes její území nezbytný souhlas diplomatické mise či konzulárního úřadu. Takový souhlas může být vydán na základě předložení dokladu o úmrtí dle § 22 odst. 2 zákona č. 256/2001 Sb., zákona o pohřbnictví a potvrzení o tom, že proti přepravě není námitek z hlediska trestněprávního nebo zdravotního, zejména o tom, že osoba, jež má být transportována, nebyla v době úmrtí nakažena

¹¹ Viz Legislativní pravidla vlády. Vláda České republiky. čl. 45a Legislativních pravidel vlády, [online], Dostupné z: Beck-online, [cit. 31.10.2021]

¹² viz Mezinárodní Ujednání o přepravě mrtvol ze dne 10.02.1937, vyhl. č. 44/1938 Sb., Dostupné z: Beck-online, [cit. 3.2.2020]

¹³ viz Dohoda o převozu těl zemřelých, Štrasburk 1973, Dostupné z: Beck-online, cit. [9.2.2020]

¹⁴ viz § 9 odst. 2 zákona č. 256/2001 Sb., o pohřbnictví a o změně některých zákonů, Dostupné z: Beck-online [cit. 1.2.2020]

nebezpečnou nemocí. Totožný postup je aplikován i v případě úmrtí cizince na území České republiky vůči diplomatickým misím či konzulárním úřadům států, jejichž občanem zemřelý byl.¹⁵

1.6 Prvotní péče o zemřelého

Prvotní péče o zemřelého nastává okamžikem konstatování smrti. Je to opatření ke krátkodobému uložení na místě úmrtí a následná příprava těla na jeho transport (převzetí) do domovské země.¹⁶

¹⁵ viz § 9 odst. 3 zákona č. 256/2001 Sb., o pohřbnictví a o změně některých zákonů ze dne 29. června 2001, Dostupné z: Beck-online [cit. 4.2.2020]

¹⁶ viz 2.22 Prvotní péče o zemřelého, Evropská norma EN15017:2005:E, říjen 2005, Dostupné z: <https://aspscr.cz/>, [cit. 1.2.2020]

2 Postmortální ochrana lidského těla

Nakládání s lidskými pozůstatky po smrti zemřelého je v ČR umožněno pouze velmi omezeně, kdy výslovná úprava postmortálního nakládání s lidským tělem je specifikována v občanském zákoníku. Tato ustanovení se týkají pouze případu pitvy, transplantace, či použití těla pro účely lékařské vědy, výzkumu a výuky (diagnostické, vědecké, výzkumné, vzdělávací účely) (srov. odst. 2 a § 113 an. ObčZ).¹⁷

Prostřednictvím komentovaných ustanovení občanského zákoníku došlo ke stanovení výslovné úpravy právního režimu nakládání s lidským tělem po okamžiku smrti člověka. Celá tato úprava vychází ze zásady úcty k lidskému tělu, jež je vztažena jak pro období před smrtí člověka, tak i pro následné období po jeho smrti.

2.1 Rozhodnutí o naložení s tělem po smrti

I přestože lze říci, že lidské tělo je dle českého právního řádu jakýmsi „majetkem“ daného člověka, nelze právo uvedené v ustanovení §113 odst. 1 NOZ chápat jako právo zcela neomezené. (tj. „Člověk má právo rozhodnout, jak bude po jeho smrti naloženo s jeho tělem.“)¹⁸

Toto právo je striktně limitováno prostřednictvím dobrých mravů a veřejného pořádku, kdy možnosti nakládání s lidským tělem po smrti jsou specifikovány primárně zákonem č. 256/2001 Sb., o pohřbenictví, a to zejména jeho § 4 odst. 1.¹⁹

V případě, že by s tělem bylo naloženo jinak, než jak osoba zemřelá předem určila, může se následně práva na jeho ochranu v souladu s § 82 odst. 2 NOZ

¹⁷ Viz TŮMA, Pavel. § 113 [Posmrtné naložení s tělem]. In: LAVICKÝ, Petr a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 602. [cit. 12.10.2021]

¹⁸ Viz § 113 odst. 1 zákona č. 89/2001 Sb., občanský zákoník, Dostupné z: Beck-online [cit. 14.10.2021]

¹⁹ Viz § 4 odst. 1 zákona č. 89/2001 Sb., občanský zákoník, Dostupné z: Beck-online [cit. 14.10.2021]

domáhat některá z osob jemu blízkých. Toto ovšem nelze aplikovat na případy, kdy osoba zemřelá stanovila způsob, kterým se má s jeho tělem po smrti naložit, v rozporu s veřejnoprávními předpisy (a to zejména s § 28 TrnspZ a § 81 odst. 7 ZdravSl).²⁰

2.2 Posmrtné zacházení s tělem zesnulého

Okamžikem smrti člověka dochází k zániku absolutního osobnostního práva dle občanského zákoníku, kdy pro závazné stanovení okamžiku smrti je rozhodné lékařské určení smrti mozku, jež je úplná a nezvratná, popř. určení zástavy krevního oběhu.^{21,22}

Ovšem po stanoveném okamžiku smrti člověka přetrvává nadále tzv. postmortální (pietní) ochrana osobnosti zesnulého, jež se nadále vztahuje v zásadě na veškeré složky původní osobnosti člověka, a to včetně jeho těla v podobě pozůstatků či ostatků a následným naložením s nimi.²³

Totožně jako je tomu u jiných složek osobnosti člověka, tak i v případě nakládání s tělem zemřelého platí, že zakázal-li za doby svého života člověk pro případ své smrti určitý zásah do své osobnosti, tak následně v rozsahu, v němž přetrvává posmrtná osobnostní ochrana, nelze v zásadě jednat takovým způsobem, jež právě zesnulý pro případ své smrti předem zakázal, a to ani na základě svolení, které by bylo uděleno ze strany osob povolaných zákonem k posmrtné ochraně jeho osobnosti.²⁴

Proto je nezbytné poznamenat, že i při nakládání s tělem zesnulého je nutno respektovat projev jeho vůle, kdy z hlediska časového se jedná o respektování jeho posledního platného projevu vůle, jež je způsobem jednostranného právního

²⁰ Viz VALUŠ, Antonín. § 113 [Nakládání s tělem po smrti]. In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 189.)

²¹ viz § 2 zák. č. 285/2002 Sb., transplantační zákon, Dostupné z: Beck-online [cit. 14.10.2021]

²² viz § 82 odst. 2 zákona č. 89/20012 Sb., občanský zákoník, Dostupné z: Beck-online [cit. 15.10.2021]

²³ viz TŮMA, Pavel. § 113 [Posmrtné naložení s tělem]. In: LAVICKÝ, Petr a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 602.)

²⁴ viz § 82 odst. 2 zákona č. 89/20012 Sb., občanský zákoník, Dostupné z: Beck-online [cit. 15.10.2021]

jednání, které nemusí být striktně adresné, a to v rámci autonomie vůle člověka při výkonu jeho absolutních osobnostních práv. Konkrétní forma tohoto právního jednání není prostřednictvím občanského zákoníku v obecné rovině stanovena, z čehož lze dovodit, že jednání může být učiněno jak ve formě písemné, tak i ve formě ústní, kdy jeho existence může být doložena např. prohlášením příbuzných apod., nestanoví-li zákon výjimečně jinak).

„Nerespektování vůle zesnulého má za následek porušení tzv. postmortální ochrany osobnosti zesnulého člověka včetně vzniku nároků z toho vyplývajících (srov. § 82 odst. 2 ObčZ a komentář). Z absolutně právní ochrany osobnosti však nelze dovodit (aktivní) povinnost kohokoli konat určitým způsobem dle přání člověka. Projev vůle člověka pro případ smrti tak může mít právní následky pouze co do omezení možného nakládání s tělem ve smyslu zdržení se takto zakázaných jednání. Nevzniká však žádné osobě pouze z tohoto titulu jakýkoli závazek či jiná subjektivní povinnost spočívající v konání. (Srov. odlišnou povahu některých právních povinností vyplývajících z případných podmínek v závěti ve smyslu § 1561 ObčZ či související veřejnoprávní povinnosti stanovené v zák. č. 256/2001 Sb., o pohřbnictví, apod.).“²⁵

Je ovšem důležité zmínit, že ani z důvodu autonomie vůle každého člověka nelze platně pohlížet na takové jím projevené zákazy, v jejichž důsledku by nebylo možno dodržet výše specifikovanou podmínku nakládání s tělem zemřelého důstojným způsobem.²⁶

2.3 Posmrtná ochrana lidského těla

Za primární ustanovení upravující postmortální ochranu lidského těla lze označit § 92 odst. 1 NOZ, v němž je zakotvena povinnost důstojného zacházení s lidskými ostatky a pozůstatky. Zákaz zacházení s tělem zemřelého způsobem pro něho nedůstojným je nadále rozvinut v ustanovení § 4 odst. 1 písm. h) zákona o pohřbnictví, v němž je kromě důstojnosti osoby zemřelé poukázáno rovněž i na

²⁵ viz § 92 zákona č. 89/20012 Sb., občanský zákoník, Dostupné z: Beck-online [cit. 17.10.2021]

²⁶ tamtéž

mravní cítění pozůstalých a veřejosti, kdy porušení těchto povinností je klasifikováno jakožto přestupek.^{27,28}

Primární důvod, pro nějž byla výše zmíněná ustanovení uzákoněna je specifikován v § 493 NOZ, v němž je konkrétně uvedeno, že „lidské tělo ani jeho části, třebaže byly od těla odděleny, nejsou věci“.²⁹

Přestože lidské tělo ani jeho části, za věci v právním slova smyslu považovány nejsou, teorie je řadí vzhledem k jejich neobchodovatelnosti mezi res extra commercium.³⁰ Kdy toto je výslovně specifikováno prostřednictvím čl. 21 Úmluvy o lidských právech a biomedicíně či prostřednictvím § 28 transplantačního zákona, kde je ujednáno, že lidské tělo ani jeho části nesmí být zdrojem žádného finančního prospěchu.^{31,32}

„V mezinárodních dokumentech o lidských právech se velmi často operuje s výrazem nedotknutelnost (inviolability), a to ve spojení se statky majícími nejvyšší důležitost, jako je život, lidská osobnost, lidská důstojnost a lidská svoboda, jejichž ochrana je primárním úkolem práva.“³³ V návaznosti na to je tedy nezbytné podotknout, že výsostným právem každého člověka je po dobu svého života dle vlastní vůle rozhodnout, jakým způsobem bude s jeho tělem naloženo po smrti.

Kdy bezesporu dochází k rozlišování odlišných situací, a to mezi odběrem tkání a orgánů na straně první a použitím těla pro účely vědecké či výzkumné na straně druhé, neboť jejich hlavním specifikem je to, že každá z těchto kategorií podléhá jinému režimu udílení souhlasu či nesouhlasu.

²⁷ viz § 92 zákona č. 89/20012 Sb., občanský zákoník, Dostupné z: Beck-online [cit. 17.10.2021]

²⁸ viz § 4 odst. 1 písm. h zákona č. 256/2001 Sb., o pohřbnictví a o změně některých zákonů ze dne 29. června 2001 dostupné z: Beck-online [cit. 18.10.2021]

²⁹ viz § 493 zákona č. 89/20012 Sb., občanský zákoník, Dostupné z: Beck-online [cit. 17.10.2021]

³⁰ viz DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří a ZUKLÍNOVÁ, Michaela. Občanské právo hmotné. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2013, s. 255

³¹ viz čl. 21 Úmluvy o lidských právech a biomedicíně, Dostupné z: Beck-online [cit. 19.10.2021]

³² Viz § 28 zákona 285/2002, transplantační zákon, Dostupné z: Beck-online [cit. 19.10.2021]

³³ Viz MELZER, Filip, TĚGL, P. a kolektiv. Občanský zákoník: velký komentář. 1. vyd. Praha: Leges, 2013, lxvi, s. 568

3 Předpisy

V současné době platnými a závaznými předpisy jsou předpisy specifikované níže. Ty upravují podmínky převozu českého občana ze zahraničí zpět do České republiky, a to v identickém rozsahu tak jako podmínky převozu zemřelého cizího státního příslušníka z České republiky zpět do zahraniční země, přičemž jejich podmínky budou velice obdobné.

Předmětem těchto úprav je primárně specifikace technických požadavků jak na samotné dopravní prostředky, kterými jsou těla zemřelých přepravovány, tak na parametry transportní rakve.

- 1) Zákon č. 256/2001 Sb., o pohřbnictví a o změně některých zákonů s územní platností pro ČR (Zákon o pohřbnictví),
- 2) Zákon č. 193/2017Sb., kterým se mění zákon č. 256/2001 Sb., o pohřbnictví a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů,
- 3) Evropská norma EN 15017:2005:E (Evropská norma) ,
- 4) Mezinárodní ujednání o přepravě mrtvol č.44/1938 Sb. (Berlínská dohoda),
- 5) Dohoda o převozu těl zemřelých (Štrasburská dohoda),
- 6) Zákon č. 61/2000 Sb., o námořní plavbě,
- 7) Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách),
- 8) Letecký a přepravní řád a mezinárodní manuál TACT (The Air Cargo Tariff), který mají k dispozici letecké společnosti,
- 9) Úmluva o mezinárodní železniční přepravě (Bern, 9. 5. 1980), publikována vyhláškou ve Sbírce zákonů číslo 8/1985 Sb. Změna: číslo 61/1991 Sb., číslo 251/1991 Sb., číslo 274/1996 Sb. (COTIF),
- 10) Předpisy Ministerstva zahraničních věcí ČR upravující postup zastupitelských úřadů ČR při úmrtí státních občanů ČR v zahraničí a při přepravě lidských a lidských ostatků do ČR,
- 11) Závazné předpisy cizího státu, ve kterém k úmrtí došlo.

Výše uvedené předpisy se po obsahové stránce v poměrně značném rozsahu vzájemně prolínají, avšak z hlediska požadavků určitých náležitostí přepravy spolu nekorespondují. Níže budou v rámci této kapitoly blíže specifikovány čtyři z nich.

3.1 Zákon č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví

Zákon č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví a o změně některých zákonů ze dne 20. 7. 2001 podrobně specifikuje postupy od předání těla zemřelého až k jeho pohřbení, a to včetně podmínek provozování pohřební služby, krematorií či pohřebišť. Rovněž jsou jím upraveny podmínky samotného převozu lidských pozůstatků či podmínky následného nájmu hrobových míst.³⁴

V dotčeném zákoně je podrobně popsán způsob, kterým lze převážet lidské pozůstatky v rámci pozemních komunikací. *„Lidské pozůstatky a exhumované nezpopeľené lidské ostatky mohou být po pozemních komunikacích přepravovány pouze ve vozidle zvláštního určení, které musí být k takovému účelu schváleno podle jiného právního předpisu³⁵ jako pohřební. Ložný prostor vozidla zvláštního určení musí být určen výhradně pro jejich přepravu v rakvích nebo v transportních nosítkách s vaky, a to včetně věcí určených pro konání pohřbu, které lze přepravovat společně, a musí být opatřen osvětlením a potřebnými úchyty pro upevnění rakví nebo transportních nosítek s vaky. Stěny a dno ložného prostoru musí být snadno omyvatelné.“³⁶*

Na základě tohoto zákona je dále upraven proces přepravy lidských pozůstatků, na kterou se vztahují mezinárodní smlouvy, jimiž je ČR vázána a které se provádí způsobem upraveným v těchto smlouvách. V případě mezinárodní

³⁴ viz zákon č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví a o změně některých zákonů ze dne 29. června 2001
Dostupné z: Beck-online [cit. 1.2.2020]

³⁵ Zákon č. 56/2001 Sb., o podmínkách provozu vozidel na pozemních komunikacích a o změně zákona č. 168/1999 Sb., o pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou provozem vozidla a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla), ve znění zákona č. 307/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů., Vyhláška č. 341/2014 Sb., o schvalování technické způsobilosti a o technických podmínkách provozu vozidel na pozemních komunikacích. Dostupné z: Beck-online [cit. 5.2.2020]

³⁶ viz § 9 odst. 1 zákona č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví a o změně některých zákonů ze dne 29. června 200, Dostupné z: Beck-online [cit. 4.2.2020]

repatriace vydává, na základě příslušné mezinárodní smlouvy, krajská hygienická stanice průvodní list k přepravě zemřelého.³⁷

V případě, že dojde k úmrtí na území státu, jenž není vázán příslušnou mezinárodní smlouvou, tak, „*je pro přepravu těla zemřelého na území České republiky nebo přepravu přes její území nutný souhlas diplomatické mise nebo konzulárního úřadu příslušného k zastupování zájmů České republiky. Souhlas může být vydán po předložení dokladu o úmrtí podle § 22 odst. 2 a potvrzení o tom, že proti přepravě není námitek z hlediska trestněprávního nebo zdravotního, zejména že osoba, která má být přepravována, nebyla v době úmrtí nakažena nebezpečnou nemocí. Stejný postup se uplatňuje i u těla zemřelého státního příslušníka cizího státu na území České republiky vůči diplomatickým misím nebo konzulárním úřadům států, jejichž občanem zemřelý byl.*“³⁸

3.2 Evropská norma EN 15017:2005:E

Evropská norma EN 15017:2005:E byla schválena 29. 8. 2005 Evropským výborem pro normalizaci. Existuje ve 3 oficiálních verzích (angličtina, francouzština, němčina). „*Verze v jakémkoli jiném jazyce, pořizená v gesci člena CEN na základě překladu do jeho vlastního jazyka a notifikovaná ústřednímu sekretariátu, má stejné postavení jako oficiální verze.*“³⁹

Oproti předchozí normě ČSN EN 15017 z května 2006, kterou převzala EN 15017:2005 schválením k přímému používání jako ČSN, tato norma ji přejímá překladem, kdy každá evropská či mezinárodní norma, která je přejata do soustavy českých norem se stává normou českou.⁴⁰

³⁷ viz § 9 odst. 2 zákona č. 256/2001 Sb., o pohřbenictví a o změně některých zákonů ze dne 29. června 2001, Dostupné z: Beck-online [cit. 4.2.2020]

³⁸ viz § 9 odst. 3 zákona č. 256/2001 Sb., o pohřbenictví a o změně některých zákonů ze dne 29. června 2001, Dostupné z: Beck-online [cit. 4.2.2020]

³⁹ viz Evropská norma EN15017:2005:E, říjen 2005, Dostupné z: https://aspscr.cz/_files/200000413-23a0223a06/csn%2015017.pdf, cit. [1.2.2020]

⁴⁰ viz Evropská norma EN15017:2005:E, říjen 2005, Dostupné z: https://aspscr.cz/_files/200000413-23a0223a06/csn%2015017.pdf, cit. [30.10.2021]

Norma byla přijata jako metodická pomůcka pro pohřební služby a kontrolní orgány, které mají právo dohlížet na pohřební služby a ústavy na území České republiky.

Norma je založena na hluboké úctě k vyznání a zvykům jednotlivých rodin za současného přísného dodržování všech platných zákonů (vnitrostátních i mezinárodních). Jako další jsou normou stanoveny základní požadavky pro poskytovatele pohřebních služeb, a to požadavky na jejich řadové zaměstnance či vedoucí pracovníky a rovněž jsou v jejím rámci specifikovány i postupy pro vyřizování stížností.

Vymezeny jsou zde také požadavky na péči o zemřelého. Příbuzným nebo truchlícím osobám je dáno právo (v případě vyžádání) asistovat při úkonech péče o zemřelého. Musí jim být ovšem kvalifikovaně sděleno, zda se taková asistence v jejich případě doporučuje či nikoliv. Rovněž jsou zde vymezeny všechny povinné úkony v rámci poskytnutí prvotní péče, stejně tak jako oblékání a balzamování zemřelého a jeho následné uložení do rakve.

Normou jsou dále stanoveny požadavky na převoz zesnulého, jež se dle konkrétní situace uskuteční za užití k tomu speciálně určených nosítek, transportního vaku či rakve.

Z hlediska způsobu přepravy zemřelého jsou zde rozlišeny transporty po zemi, po moři nebo vzduchem. Před zahájením procesu repatriace je nezbytné vzít v úvahu faktory kterými jsou čas úmrtí, doba trvání převozu a rovněž i způsob přepravy. Bez ohledu na dobu mezi časem úmrtí a odesláním těla zemřelého musí být dodrženy požadavky použití hermetického uzavření. To platí v případech, kdy smrt nastane následkem nakažlivé nemoci (pravých neštovic či podobné nemoci, cholery, antraxu, hemoragické virové horečky). V ostatních případech, nevyžaduje-li to žádný specifický hygienický požadavek, tak přeprava zemřelého těla do 48 hodin od skonu nevyžaduje hermeticky uzavřený kontejner, ani balzamování či chlazení.⁴¹

⁴¹ viz Evropská norma EN15017:2005:E, říjen 2005, Dostupné z: https://aspscr.cz/_files/200000413-23a0223a06/csn%2015017.pdf, cit. [1.2.2020]

Dle doporučení této normy by si měla oprávněná osoba zajišťující převoz vždy předem náležitě zkontrolovat všechny místní předpisy v přijímajících státech, jimž by byla následně dána přednost před touto normou.

Touto normou jsou rovněž stanoveny podmínky vyžadované v rámci vnitrostátní a evropské přepravy. Tělo zemřelého musí být transportováno vždy v rakvi, jejíž vnitřní výstelka a/nebo vnější obal musí být v souladu se stanovenými sanitárními požadavky.⁴²

V případě přepravy zpopelněných lidských ostatků poštou, kurýrem nebo jiným přepravcem, musí být tyto ostatky bezpečně uloženy v kontejneru určeném pro daný účel, na němž je jasně označen jeho obsah, a jehož součástí jsou rovněž i všechny nezbytné dokumenty, které jsou vyžadovány prostřednictvím výchozí země, a to s náležitým označením jejich cílového určení.⁴³

Dále je touto normou specifikováno i nezbytné vybavení provozovny pohřební služby, náležitosti pohřbu, poradenské služby a předběžné sjednávání pohřbů.⁴⁴

3.3 Mezinárodní ujednání o přepravě mrtvol č. 44 /1938 Sb.

Toto ujednání bylo sepsáno v Berlíně dne 10. 2. 1937 v jediném exempláři. Účastníky této dohody byly Československá republika, Německo, Belgie, Chile, Dánsko, Francie, Itálie, Švýcarsko a Turecko.

Mezinárodní ujednání o přepravě mrtvol č. 44 /1938 Sb., nebo-li také tzv. Berlínská dohoda bylo sepsáno primárně z důvodu zamezení potíží, vznikajících z diferencí předpisů, týkajících se přepravy těl zemřelých, a současně i kvůli následnému zavedení jednotné právní úpravy v daném směru. Podepsané

⁴² viz Evropská norma EN15017:2005:E, říjen 2005, Dostupné z: https://aspscr.cz/_files/200000413-23a0223a06/csn%2015017.pdf, cit. [1.2.2020]

⁴³ KOTRLÝ, Tomáš. Pohřebnictví v zájmu obce. In: Veřejná správa 2 [online]. 2010 [cit. 6.3.2020]. Dostupné z: <http://www.pohrebiste.cz/stranky/archiv/resitel/clanky/pohzajob.pdf>

⁴⁴ viz Evropská norma EN15017:2005:E, říjen 2005, Dostupné z: https://aspscr.cz/_files/200000413-23a0223a06/csn%2015017.pdf, cit. [1.2.2020]

vlády se podpisem této smlouvy zavázaly převzít při vstupu nebo při průjezdu jejich územím mrtvá těla osob, jež zemřely na území některého z ostatních smluvních států, s podmínkou, že bude při takovém procesu náležitě dbáno sjednaných podmínek.⁴⁵

Na základě této dohody platí zákaz transportu osob zemřelých na mor, cholery, neštovice nebo skvrnitý tyf, a to na území smluvních států před uplynutím nejméně jednoho roku od data úmrtí.⁴⁶

V dohodě jsou specifikovaná pravidla transportu, a následně jsou rozdělena do kategorií dle způsobu přepravy těl zemřelých (po železnici, automobilem, letadlem, po moři).

3.4 Dohoda o převozu těl zemřelých

Dne 26. října 1973 byla ve Štrasburku otevřena k podpisu Dohoda o převozu těl zemřelých, zvaná též jako „Štrasburská dohoda“. Jménem České republiky byla Dohoda podepsána dne 8. dubna 2010. K vyhlášení anglického znění dohody a jejího překlad do českého jazyka došlo současně.

Na základě této dohody dochází mezi zúčastněnými státy ke zjednodušení formalit, vztahujících se k mezinárodnímu převozu těl.

V rámci dohody se zúčastněné státy zavázaly k dodržování podmínek sjednocujících doklady nezbytné pro transport zemřelých, či hygienické zabezpečení repatriace post mortem.

„Tělo zemřelého bude při převozu doprovázeno zvláštní dokumentem (laissez-passer for a corpse, tj. průsovdní list těla zemřelého) vystaveným příslušným úřadem odesílajícího státu“⁴⁷ List musí být rovněž vystaven ve 2 vyhotoveních. První v úředním jazyce státu, ve kterém došlo k jeho sepsání a druhý

⁴⁵ viz Mezinárodní ujednání o přepravě mrtvol č. 44/1938, znění účinné od 1.6. 1938, Dostupné z: Beck-online, cit. [12.2.2020]

⁴⁶ viz Čl. 4 Mezinárodního ujednání o přepravě mrtvol č. 44/1938, znění účinné od 1.6. 1938, Dostupné z: Beck-online, cit. [12.2.2020]

⁴⁷ viz Článek 3 odst. 1 Dohoda o převozu těl zemřelých, Štrasburk 1973, Dostupné z: <https://docplayer.cz/34132302-Dohoda-o-prevozu-tel-zemrelych.html>, cit. [9.2.2020]

v jednom z úředních jazyků Rady Evropy. Dále musí list obsahovat minimálně jméno a příjmení zemřelého, datum úmrtí, příčinu smrti (pokud je známa), věk, datum a místo narození, způsob přepravy, místo odeslání, cílové místo, a rovněž i každý jednotlivý tranzitní stát.

Dle dohody musí být všechny rakve nepropustné a uvnitř obsahovat absorpční materiál. V případě smrti zapříčiněné nakažlivou nemocí musí být tělo zemřelého zabaleno do rubáše, jež je napuštěn antiseptickým roztokem. V případě transportu rakve, jakožto obyčejné zásilky, je nezbytné zabalit ji tak, aby vizuálně rakev nepřipomínala a současně ji náležitě označit, aby s ní bylo zacházeno opatrně.⁴⁸

3.5 Kolize mezinárodních dohod

Přijetím Štrasburské dohody došlo mezi zúčastněnými státy ke značnému zjednodušení formalit, vztahujících se k prevozu zemřelých mezi smluvními státy.

Česká republika zůstala po ratifikaci Štrasburské dohody i nadále smluvní stranou Berlínské dohody. Mezi signatáři Berlínské dohody jsou státy, které nejsou smluvní stranou Štrasburské dohody, jako např. Egypt, Mexiko a Kongo, a které jsou (zejména Egypt) hojně navštěvovanou destinací občany České republiky. Se státy, které jsou smluvními stranami Štrasburské dohody, je tedy uplatňován režim dle Štrasburské dohody. Naopak se smluvními stranami Berlínské dohody jsou uplatňovány podmínky stanovené v Berlínské dohodě. Případné nesrovnalosti při přepravě, vzniklé z důvodu odlišností zmíněných dohod, řeší dále článek 9 Štrasburské dohody, dle kterého ⁴⁹ *"pokud prevoz zahrnuje třetí stát, který je smluvní stranou Mezinárodního Ujednání o přepravě mrtvol (Berlín, ze dne 10. února 1937), tak může každý smluvní stát této dohody požadovat od jiného smluvního státu této dohody, aby učinil taková opatření, která jsou nezbytná pro*

⁴⁸ viz Dohoda o prevozu těl zemřelých, Štrasburk 1973, Dostupné z: <https://docplayer.cz/34132302-Dohoda-o-prevozu-tel-zemrelych.html>, cit. [9.2.2020]

⁴⁹ viz Vládní návrh, kterým se předkládá Parlamentu České republiky k vyslovení souhlasu se sjednáním Dohoda o prevozu těl zemřelých, Dostupné z :<https://www.senat.cz/xqw/webdav/pssenat/original/57093/48438>, cit. [18.2.2020]

*původní smluvní stát, aby splnil své závazky z Mezinárodního Ujednání o přepravě mrtvol (Berlín)."*⁵⁰

3.6 Podmínky vývozu těla z nesmluvního státu

Dojde-li k úmrtí na území státu, jenž není vázán příslušnou mezinárodní smlouvou, je pro prevoz těla zesnulého zpět na území České republiky nebo jeho transport přes území ČR nutný souhlas diplomatické mise nebo konzulárního úřadu příslušného k zastupování zájmů České republiky. Souhlas lze vydat na základě předložení úmrtního listu současně s potvrzením o tom, že proti přepravě není námitek z hlediska trestněprávního nebo zdravotního, a zejména že osoba, která má být přepravována, nebyla v době úmrtí nakažena nebezpečnou nemocí, jak vyžaduje § 9, odst. 4 zákona o pohřbivnictví.⁵¹

Přílohou Dohody o převozu těl zemřelých je Průvodní list těla zemřelého, kdy dle čl. 3 odst. 1 této dohody doprovází zmíněný list tělo zemřelého při prevozech z odesílajícího státu do státu určení, a to ve všech případech kdy Dohodu ratifikoval stát určení, nebo stát, přes jehož území se tělo převáží (po zemi nebo moři). Pokud ovšem dojde k úmrtí na území státu, jenž není vázán příslušnými mezinárodními smlouvami, je pro prevoz jeho těla zpět na území České republiky či pro prevoz přes její území nezbytné zajistit aby zastupitelský úřad České republiky v zahraničí vystavil průvodní list obsahující souhlas s přepravou pozůstatků.⁵²

⁵⁰ viz článek 9 Dohody o převozu těl zemřelých, Štrasburk 1973, Dostupné z: <https://docplayer.cz/34132302-Dohoda-o-prevozu-tel-zemrelych.html>, cit. [9.2.2020]

⁵¹ Viz § 9 odst. 4 zákona č. 256/2001 Sb., o pohřbivnictví a o změně některých zákonů ze dne 29. června 2001, Dostupné z: Beck-online [cit. 30.10.2021]

⁵² Viz Úmrtí občana ČR v zahraničí. Velvyslanectví České republiky v Ankaře. 2020 [online]. Dostupné z: <https://www.mzv.cz/ankara/cz/> [cit. 1.2.2020]

4 Druhy přepravy

4.1 Silniční doprava

Silniční doprava je zajištěna v rámci pohřební služby, jejíž činnost podrobně upravuje Zákon č.256/2001 Sb., o pohřebnictví a o změně některých zákonů.⁵³

Lidské pozůstatky a exhumované nezapelněné lidské ostatky mohou být v rámci pozemních komunikací převáženy pouze ve vozidle, jež musí být k takovému účelu jako pohřební schváleno. Ložný prostor takového vozidla musí být určen výhradně pro přepravu těl zemřelých v rakvích nebo v transportních nosítkách s vaky, a to společně s věcmi určenými ke konání pohřbu, které lze ve vozidle přepravovat společně. Vozidlo musí být opatřeno osvětlením a úchyty, nezbytnými k upevnění rakví nebo transportních nosítek s vaky. Stěny a dno ložného prostoru vozidla musí mít snadno omyvatelný povrch.⁵⁴

„Pokud přeprava nekonzervovaných nebo nebalzamovaných lidských pozůstatků přesahuje dobu 8 hodin nebo vzdálenost 500 km, musí provozovatel pohřební služby zajistit, aby byly lidské pozůstatky uloženy do neprodyšně uzavřené rakve nebo uloženy v chladicím, popřípadě mrazicím, zařízení.“⁵⁵

4.2 Železniční doprava

Pro železniční přepravu jsou uplatňována pravidla stanovená Úmluvou mezinárodní železniční přepravy COTIF část CIM čl. 5 § 1 písm. b) jež stanoví, za jakých zvláštních podmínek je přípustěn transport mrtvol.

Nařízení vlády č. 1/2000 o přepravním řádu pro veřejnou drážní nákladní dopravu, ve znění nařízení vlády č. 295/2000 Sb. a nařízení vlády č. 457/2013 Sb. se vztahuje na vnitrostátní přepravu vozových zásilek nebo spěšnin ve veřejné drážní nákladní dopravě v rámci ČR. Ovšem pro mezinárodní přepravu vozových zásilek ve veřejné drážní nákladní dopravě se použije ustanovení daného

⁵³ viz zákon č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví a o změně některých zákonů ze dne 29. června 2001 Dostupné z: Beck-online [cit. 1.2.2020]

⁵⁴ viz § 9 odst. 1 zákona č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví a o změně některých zákonů ze dne 29. června 2001 Dostupné z: Beck-online [cit. 1.2.2020]

⁵⁵ viz § 8 odst. 2 zákona č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví a o změně některých zákonů ze dne 29. června 2001 Dostupné z: Beck-online [cit. 1.2.2020]

železničního přepravního řádu jen tehdy, stanoví-li to Úmluva o mezinárodní železniční přepravě (COTIF), vyhlášená pod č. 8/1985 Sb., ve znění pozdějších předpisů.⁵⁶

Dle § 17 Nařízení vlády č. 1/2000 musí být zemřelá osoba při převozu uložena ve dvojité kovové rakvi či v kovové rakvi s přídatnou vnější dřevěnou rakví nebo vnější rakví z jiného akceptovatelného materiálu. Současně musí být rakev ve voze zabezpečena proti riziku posunutí.⁵⁷

„Při přepravě musí být zásilka se zemřelou osobou doprovázena průvodcem zásilky jedoucím ve stejném vlaku, pokud odesílatel zápisem v nákladním listu neprohlásí, že zajistil, aby příjemce vozové zásilky ji odebral ihned po podání zprávy o jejím příchodu do stanice určení.“⁵⁸

Dle Článku 5 Mezinárodního ujednání o přepravě mrtvol musí být rakev přepravována v uzavřeném vagoně, přičemž využití otevřeného vagonu je možné pouze za podmínky, je-li rakev dodána v uzavřeném pohřebním voze a zůstane-li v něm.⁵⁹

Pravomocí každého státu je ustanovit konkrétní lhůtu, v níž musí být tělo zemřelého, po příjezdu do cílové destinace, vyzvednuto. Pokud může odesílatel uspokojivým způsobem zajistit, aby bylo tělo zemřelého skutečně převzato ve stanovené době, není třeba, aby byla rakev doprovázena.⁶⁰

V rámci jednoho vozu smí být přepravováno více zemřelých osob, pouze při splnění podmínky, že jejich příjemcem je jedna osoba.⁶¹

⁵⁶ viz § 17 odst. 2 Nařízení vlády č. 1/2000 o přepravním řádu pro veřejnou drážní nákladní dopravu, ve znění nařízení vlády č. 295/2000 Sb. a nařízení vlády č. 457/2013 Sb., Dostupné z: Beck-online [cit. 10.2.2020]

⁵⁷ viz tamtéž

⁵⁸ viz § 17 odst. 3 Nařízení vlády č. 1/2000 o přepravním řádu pro veřejnou drážní nákladní dopravu, ve znění nařízení vlády č. 295/2000 Sb. a nařízení vlády č. 457/2013 Sb., Dostupné z: Beck-online [cit. 10.2.2020]

⁵⁹ viz článek 5, písm. a) Mezinárodního ujednání o přepravě mrtvol č. 44/1938, znění účinné od 1.6. 1938, Dostupné z: Beck-online, cit. [12.2.2020]

⁶⁰ viz článek 5, písm. b) Mezinárodního ujednání o přepravě mrtvol č. 44/1938, znění účinné od 1.6. 1938, In: Beck-online, cit. [17.2.2020]

⁶¹ viz § 17 odst. 3 Nařízení vlády č. 1/2000 o přepravním řádu pro veřejnou drážní nákladní dopravu, ve znění nařízení vlády č. 295/2000 Sb. a nařízení vlády č. 457/2013 Sb., Dostupné z: Beck-online [cit. 10.2.2020]

4.3 Letecká doprava

V rámci leteckého transportu těl zemřelých jsou mimo jiné užívána ustanovení leteckého přepravního řádu a mezinárodního manuálu TACT (The air Cargo Tarif), jež mají k dispozici pobočky všech leteckých společností.

Rakev lze letecky dopravit v letadle používaném zvláště a výhradně k takové přepravě, nebo ve zvláštním oddílu připraveném výhradně k tomu účelu v obyčejném letadle.⁶²

Dohoda o převozu těl zemřelých přímo stanovila, že považuje-li to stát místa odletu za nezbytné, je zapotřebí opatřit rakev speciálním zařízením k vyrovnání vnějšího a vnitřního tlaku.⁶³

4.4 Lodní doprava

Dle čl. 8 Mezinárodního ujednání o přepravě mrtvol musí být tělo zemřelého během jeho transportu po moři přepravováno v dřevěné rakvi, uzavírající v sobě rakev kovovou, a poté musí být rakev vložena podle ustanovení čl. 3 do další dřevěné bedny tak, aby se v ní nemohla pohybovat. Tato bedna musí být na lodi umístěna takovým způsobem, aby došlo k vyloučení možnosti styku s poživatinami nebo spotřebními produkty, a to primárně z důvodu redukce nesnází pro cestující a posádku.⁶⁴

V případě úmrtí přímo na lodi může být tělo zemřelého uschováno za stejných podmínek specifikovaných výše, dle čl. 8 Mezinárodního ujednání o přepravě mrtvol.⁶⁵ Úmrtí list a potvrzení nezbytné dle čl. 2 stejného ujednání musí být následně vyhotoveny na základě zákonů státu, pod jehož vlajkou pluje loď a přepravní podmínky budou totožné jako by se jednalo o mrtvolu naloděnou.⁶⁶

⁶² viz článek 7, písm. a) Mezinárodního ujednání o přepravě mrtvol č. 44/1938, znění účinné od 1.6. 1938, Dostupné z: Beck-online, cit. [18.2.2020]

⁶³ viz Dohoda o převozu těl zemřelých, Štrasburk 1973, Dostupné z: <https://docplayer.cz/34132302-Dohoda-o-prevozu-tel-zemrelych.html>, cit. [9.2.2020]

⁶⁴ viz článek 8 Mezinárodního ujednání o přepravě mrtvol č. 44/1938, znění účinné od 1.6. 1938, Dostupné z: Beck-online, cit. [19.2.2020]

⁶⁵ tamtéž

⁶⁶ viz článek 2 Mezinárodního ujednání o přepravě mrtvol č. 44/1938, znění účinné od 1.6. 1938, Dostupné z: Beck-online, cit. [22.2.2020]

Došlo-li k úmrtí na palubě lodi v době kratší než 48 hodin před příjezdem do přístavu, v němž by mělo dojít k pohřbení těla, a schází-li na lodi současně potřebný doklad k náležitému dodržení předpisů stanovených v čl. 8 písm a), zabalí se tělo zemřelého do prostěradla napuštěného antiseptickým roztokem a poté může být vloženo do pevné, dřevěné rakve zhotovené alespoň ze 3 cm silných prken, s důsledně utěsněnými spárami. Na dno rakve musí být předem nasypána aspoň 5 cm vysoká vrstva absorpční hmoty (rašeliny, dřevěných pilin, mletého dřevěného uhlí apod.) smíchaná s antiseptickým roztokem. Poté se rakev vloží do dřevěné bedny tak, aby se v ní nemohla nijak pohybovat. Ustanovení tohoto odstavce se ovšem nepoužijí v případě, v němž došlo k úmrtí v důsledku nemocí uvedených ve článku 4.⁶⁷

Článek 9 „*se nevztahuje na lodi, konající plavby nepřesahující 24 hodin a které, dojde-li na jejich palubě k úmrtí, odevzdají mrtvolu příslušným úřadům při příjezdu do přístavu, kde toto odevzdání má být provedeno.*“⁶⁸

4.4.1 Právo v mezinárodních vodách

Právo v mezinárodních vodách lze definovat jako odvětví mezinárodního práva, které obsahuje zásady, instituty a normy užívání moří, vzdušného prostoru nad nimi, mořského dna a prostoru nacházejícího se pod ním.

Primárně jsou zde uplatňovány dvě zásady, a to 1) volnost moří a 2) přiznání pobřežnímu státu právo kontroly v pásu vod přiléhajícím ke břehům pobřežní země.

Mezinárodní vody lze klasifikovat do 3 kategorií:

- a) pobřežní vody
- b) přilehlá zóna
- c) volné moře

⁶⁷ viz článek 9 Mezinárodního ujednání o přepravě mrtvol č. 44/1938, znění účinné od 1.6. 1938, Dostupné z: Beck-online, cit. [22.2.2020]

⁶⁸ viz článek 9 Mezinárodního ujednání o přepravě mrtvol č. 44/1938, znění účinné od 1.6. 1938, Dostupné z: Beck-online, cit. [22.2.2020]

a) Pobřežní vody

Jedná se o oblast, jež se rozprostírá mezi pevninou a základní linií teritoriálního moře, nestanoví-li tato Úmluva jinak, je za obvyklou základní linií pro měření šíře pobřežního moře považována linie největšího odlivu podél pobřeží, jak je zakreslena na námořních mapách velkého měřítka, které musí být úředně uznány pobřežním státem.⁶⁹

Dle článku 1 Úmluvy Organizace Spojených národů o mořském právu má každý stát právo stanovit šíři svého pobřežního moře až po hranici nepřesahující dvanáct námořních mil měřených od základních linií určených v souladu s touto Úmluvou OSN.⁷⁰

Tyto vody i vzdušný prostor nad nimi jsou pod plnou svrchovaností pobřežního státu. Zde platí zásada, že lodě všech států mají právo pokojného průjezdu těmito vodami, kdy vojenská plavidla si zpravidla musí obstarat předchozí souhlas daného státu.

Proplouvající plavidlo rovněž podléhá zákonům navštívené země v oblasti plavby, celních, zdravotních, imigračních zákonů a rovněž zákonům o ochraně hranic. Loď, proplouvající skrze pobřežní vody, nemá pobřežní stát právo zdržovat či měnit její směr plavby za účelem výkonu civilní jurisdikce vůči některé z osob přítomných na palubě lodi. Výjimky jsou zde stanoveny pro případy:

- jestliže následky trestního činu postihují pobřežní stát
- jestliže trestní čin je s to porušit klid v zemi nebo pořádek v pobřežních vodách
- jestliže pomoc místních úřadů byla vyžádána kapitánem lodi nebo konzulem země, pod jejíž vlajkou loď pluje
- jestliže je nezbytné zabránit nedovolenému obchodu s omamnými látkami⁷¹

⁶⁹ viz Článek 1 oddíl 2, Čl.5 sdělení č. 240/1996 Sb., úmluva organizace spojených národů o mořském právu, Dostupné z: Beck-online, cit. [22.10.2021]

⁷⁰ viz článek 1 *Sdělení č. 240/1996 Sb. Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy Organizace Spojených národů o mořském právu z 10. prosince 1982* [online]. Ministerstvo zahraničních věcí České republiky [cit. 30.10.2021].

⁷¹ viz článek 27 *Sdělení č. 240/1996 Sb. Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy Organizace Spojených národů o mořském právu z 10. prosince 1982* [online]. Ministerstvo zahraničních věcí České republiky [cit. 30.10.2021].

b) Přílehlá zóna

Dle článku 33 Úmluvy Organizace Spojených národů o mořském právu se přílehlá zóna nachází v pásmu přiléhajícím k pobřežnímu moři, v rámci něhož pobřežní stát může provádět kontrolu nezbytnou k tomu, aby bylo zamezeno porušování jeho celních, finančních, přistěhovaleckých nebo zdravotnických předpisů na jeho území či v pobřežním moři, kdy dále zabraňuje tomu, aby bylo trestáno porušení uvedených předpisů, k němuž došlo na jeho území nebo v pobřežním moři.⁷²

Přílehlá zóna se nesmí prostírat dále než 24 námořní míle od základních linií, od kterých je měřena šíře pobřežního moře.⁷³

c) Volné moře

Dle článku 86 Úmluvy Organizace Spojených národů o mořském právu se za volné moře označují všechny části moře, jež nejsou zahrnuty do výlučné ekonomické zóny (ta zasahuje do vzdálenosti 200 Nm od základní pobřežní čáry a bezprostředně přiléhá k pobřežnímu moři), do pobřežního moře anebo do vnitrozemských vod státu či do souostrovních vod souostrovního státu, kdy žádný stát si nemůže činit platné nároky na podrobení kterékoli části volného moře své svrchovanosti.⁷⁴

Všechny státy i jejich obyvatelé mají právo svobodně používat volné moře. Všichni tak ale musí činit pouze takovým způsobem, aby nezasahovaly do stejných svobod ostatních zemí. Volnost moří zde tedy není volností absolutní, nýbrž je omezena podmínkami společného používání volného moře.

⁷² viz článek 33 *Sdělení č. 240/1996 Sb. Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy Organizace Spojených národů o mořském právu z 10. prosince 1982* [online]. Ministerstvo zahraničních věcí České republiky [cit. 30.10.2021].

⁷³ viz článek 33 *Sdělení č. 240/1996 Sb. Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy Organizace Spojených národů o mořském právu z 10. prosince 1982* [online]. Ministerstvo zahraničních věcí České republiky [cit. 30.10.2021].

⁷⁴ viz článek 88 a 89 *Sdělení č. 240/1996 Sb. Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy Organizace Spojených národů o mořském právu z 10. prosince 1982* [online]. Ministerstvo zahraničních věcí České republiky [cit. 30.10.2021].

Každý stát, pod jehož vlajkou daná loď pluje, účinně uplatňuje nad loděmi svou vlastní jurisdikci a kontrolu ve správních, technických a sociálních záležitostech.⁷⁵

⁷⁵ viz *Sdělení č. 240/1996 Sb. Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy Organizace Spojených národů o mořském právu z 10. prosince 1982* [online]. Ministerstvo zahraničních věcí České republiky [cit. 30.10.2021].

5 Proces repatriace

V úvodu této kapitoly je primárně zapotřebí odlišit dva způsoby postmortální repatriace. A to zaprvé repatriaci těla zemřelého a zadruhé repatriaci jeho zpopelněných ostatků.

Mezinárodní postmortální repatriace těla zemřelého je velice nákladným a pro tělo zemřelého poměrně značně zatěžujícím způsobem hygienického transportu v masivní rakvi obsahující zinkovou vložku.

Ovšem totožná právní regulace repatriace těla zemřelého se nevztahuje na mezinárodní přepravu urny se zpopelněnými lidskými ostatky.

Hlavním rozdílem, a současně i ekonomicky méně nákladným řešením je to, že urnu s popelem lze transportovat jakožto běžnou poštovní či kurýrní zásilku s tím, že nezbytné urnu uložit do pevného kontejneru, jež je následně patřičně označen a k němu připojena příslušná dokumentace ve světových jazycích (zejména jméno zemřelého, datum úmrtí, název cílové země, druh transportu a doklad o zpopelnění).

Lze tedy shrnout, že z hlediska zátěže pro tělo zemřelého jako takové, ekonomické únosnosti a ochrany životního prostředí je za přijatelnější variantu vyhodnoceno zpopelnění těla zemřelého v místě úmrtí a následné zaslání těchto zpopelněných ostatků v urně do domovské země prostřednictvím příslušných přepravních služeb.

Zohlednit je ovšem nezbytné i to, zda není v cílové zemi neplánováno konání smutečního obřadu nad otevřenou rakví.

V případech, kdy by bylo tělo zemřelého bezprostředně po překročení hranic odvezeno do krematoria ke zpopelnění, by se postmortální repatriace těla dala vyhodnotit jako minimálně ekonomicky neúčelná.⁷⁶

⁷⁶ Viz Repatriace zemřelých. Ministerstvo vnitra. Portál občana. Dostupné z: <https://portal.gov.cz/rozcestniky/repatriace-zemrelych-RZC-41> cit. [23.10.2021]

5.1 Respektování těl zemřelých

Požadavek, aby bylo s mrtvými zacházeno s úctou a důstojností, existoval jako základní lidská hodnota již dávno předtím, než došlo k pokusům o kodifikaci mezinárodního práva. V Antigoně považoval Sofoklés důležitost pohřbu za princip, který není schopna potlačit ani tehdejší vláda. Homer odsuzoval Achillovu neúctu k tělu soupeře, jehož život právě vzal. Podobné principy lze rovněž nalézt ve zvycích, tradicích a literatuře všech národů.

Mezinárodní nástroje v oblasti lidských práv neobsahují žádné výslovné odkazy na podmínky vztahující se k zacházení s mrtvými těly. Nicméně ve velké většině států je zmrzačení mrtvoly dle jednotlivých vnitrostátních právních předpisů považováno za trestný čin. S ohledem na široce sdílené přesvědčení ve všech kulturách, je povinnost respektovat mrtvý subjekt výslovně stanovena v některých regionálních nástrojích. Například v komentáři k článku 18 Dodatkového protokolu o transplantaci orgánů a tkání lidského původu (přijátého 24. ledna 2002, vstoupil v platnost 1. května 2006, Rada Evropy, CETS č. 186) je uvedeno, že „*Orgán zemřelého člověka není právně považován za osobu, ale přesto by se s ním mělo zacházet s úctou. Tento článek proto stanoví, že při jeho odejmutí musí být lidské tělo ošetřeno s úctou a po odejmutí by mělo být tělo navráceno v co největší míře do původního vzhledu.*“⁷⁷

ESLP se touto otázkou několikrát zabýval dle čl. 8 a nejčastěji dle čl. 3, kdy zjistil, že adekvátní zacházení se zemřelými s úctou k pocitům jejich příbuzných může spadat do působnosti článku 8.⁷⁸ Zjistil rovněž i porušení čl. 8 odst. 2 písm. 3, v souvislosti s úmyslným mrzačením těl zemřelých. Na základě judikatury ESLP lze shrnout, že pokud došlo ke špatnému zacházení s mrtvým tělem, rozhodl se Evropský soud pro lidská práva konstatovat porušení nikoli na základě práva

⁷⁷ viz komentář k článku 18 Dodatkového protokolu o transplantaci orgánů a tkání lidského původu (přijátého 24. ledna 2002, vstoupil v platnost 1. května 2006, Rada Evropy, CETS č. 186, Dostupné z: Beck-online, cit. [21.10.2021]

⁷⁸ viz rozsudek ESLP, Akkum and Others vs. Turkey, č. 21894/93, 24. března 2005, ESLP 2005-II., cit. [23.2.2020], Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/>

náležícího mrtvému, ale na základě práva, jež náleží pozůstalým příbuzným oběti.

79

Mezinárodní humanitární právo dlouhodobě chrání mrtvé před zneuctěním. To, že zmrzačení mrtvého těla může představovat válečný zločin zvaný „pobouření proti osobní důstojnosti“, je výslovně uznáno v prvcích trestného činu dle Římského statutu Mezinárodního trestního soudu, kdy příslušné prvky trestných činů specifikují, že oběť si nemusí být osobně vědoma existence trestného činu a že pojem „osoba“ použitý v trestním ustanovení lze ve stejném rozsahu aplikovat i na těla zemřelých^{80,81} Vzhledem k faktu, že k mrzačení nepřátelských mrtvol docházelo až příliš často v rámci mezinárodních válečných konfliktů, považovaly státy za nutné takové chování výslovně zakázat a případně následně sankcionovat.

Obecný pojem úcty zahrnuje rovněž i zabránění drancování lidských pozůstatků.⁸² Americký vojenský tribunál v Norimberku v případě Pohl uvedl, že okrádání mrtvých „je a vždy bylo zločinem“.⁸³ Přestože se toto prohlášení týká majetku mrtvých, zákaz špatného zacházení a mrzačení chrání rovněž i tělo zemřelého jako takové.⁸⁴ Respekt dále vyžaduje, aby těla zemřelých nebyla vystavena veřejně a aby bylo zajištěno jejich umístění na vhodné místo před pohřbem nebo kremací.

Ženevské konvence výslovně ukládají povinnost důstojného pohřbení a v případech, kdy je to možné, musí být rovněž respektovány i náboženské obřady, jež praktikuje náboženství, k němuž zesnulý patřil.⁸⁵

⁷⁹ viz rozsudek ESLP, Akpınar and Altun vs. Turkey, ECtHR, no. 56760/00, 27 February 2007, cit. [24.2.2020], Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/>

⁸¹ viz Zpráva z 1. s zasedání, New York, 3. - 10. září 2002 Shromáždění států, které jsou smluvními stranami Římského statutu Mezinárodního trestního soudu, „Prvky trestné činnosti“, ICC-ASP / 1/3, Čl. 8 (2) (b (xxi)), str. 108., Dostupné z: <https://legal.un.org>, cit. [24.2.2020]

⁸² viz GC I, Art.15; GC II, Art. 18(1); GC IV, Art. 16(2); AP II, Art. 8; Henckaerts and Doswald-Beck, above note 15, Rule 113. Dostupné z: Beck-online, cit. [21.10.2021]

⁸³ viz US Military Tribunal at Nuremberg, Pohl Case, Rozsudek, 3 November 1947, reproduced in Henckaerts and Doswald-Beck, above note 15, strana. 409, Dostupné z: Beck-online, cit. [21.10.2021]

⁸⁴ viz GC IV, Art. 16(1); Henckaerts and Doswald-Beck, above note 15, Rule 113, Dostupné z: Beck-online, cit. [22.10.2021]

⁸⁵ viz GC I, Art. 17(3); GC III, Art. 120(4); GC IV, Art. 130(1)., Dostupné z: Beck-online, cit. [22.10.2021]

Vzhledem k tomu, že některé rituály, jako například ty, které vyžadují použití speciálních přísad či obětování zvířete, může být obtížné dodržet například ve zvláštním kontextu ozbrojeného konfliktu, kde je počet obětí obvykle vysoký a potřebné propriety nedostupné, je obřad spíše volitelný než povinný, jak bylo uzákoněno v doložce.⁸⁶

5.2 Identifikace zemřelého a určení příčiny smrti

Tato povinnost je v judikatuře ESLP podporována, a to hlavně pokud jde o procesní povinnost vyšetřovat úmrtí spojená s porušením práva na život.⁸⁷ Povinnost provést účinné úřední vyšetřování podle článku 2 vzniká v případě usmrcení nebo smrti, ke které došlo za podezřelých okolností.⁸⁸

Ve své judikatuře ESLP vypracoval kritéria, která musí být při vyšetřování splněna, aby byly splněny mezinárodní normy v oblasti lidských práv. Jsou jimi:

- Státní iniciativa
 - Státní úřady musí převzít iniciativu k vyšetřování, jakmile se o věci dozví, a nesmí ponechat zahájení řízení na příbuzných.
- Nezávislost
 - Ti, kteří vyšetřování provádějí, musí být v nezávislém vztahu na osobách implikovaných do případu smrti zemřelého. Musí být institucionálně nezávislí a musí také prokázat svou nezávislost v praxi.
- Efektivita
 - Vyšetřování musí vést k určení, zda opatření učiněná státními úředníky byla za daných okolností odůvodněná z hlediska prokázání viny osob odpovědných za smrt zesnulého. Jedná se spíše o povinnost prostředků než o výsledek, takže je třeba podniknout všechny kroky k zajištění všech relevantních důkazů týkajících se smrti.

⁸⁶ viz; Jean Pictet (ed), The Geneva Conventions of 12 August 1949: Komentář k dodatkovému protokolu, Vol. III, Geneva Convention Relative to the Treatment of Prisoners of War, Art. 120, str. 565, cit. [4.3.2020]

⁸⁷ viz rozsudek ESLP Kaya vs. Turecko, app. 22535/93, rozsudek ze dne 19. února 1998, řada A č. 324, odstavec 86. č. 73316/01, 26. října 2005, EÚLP 2005-VII), cit. [4.3.2020]

⁸⁸ viz rozsudek ESLP Menson vs. UK, č. 47916/99, 6. května 2003, cit. [2.3.2020]

- Rychlost
 - Vyšetřování musí proběhnout okamžitě a musí i nadále pokračovat bez zbytečných průtahů.
- Transparentnost
 - Šetření musí být přístupné kontrole veřejnosti v dostatečné míře k zajištění povinnosti transparentnosti při zohlednění všech okolností daného případu.
- Rodinná participace
 - Příbuzní zesnulého musí být zapojeni do vyšetřování pouze v rozsahu nezbytném k ochraně jejich legitimních zájmů. Existuje-li reálná možnost, že mrtvá osoba byla uprchlíkem, a příbuzní zůstávají ve státě, z něhož utekla, jejich bezpečnost by měla být prvořadým hlediskem.⁸⁹

Povinnost státu provádět účinné vyšetřování, včetně identifikace mrtvých a určení příčiny smrti, nekončí na jeho hranicích. Státy musí učinit všechna nezbytná a dostupná opatření k zajištění příslušných důkazů, a to i od jiných států. Tato povinnost je zvláště důležitá v souvislosti s úmrtím migrantů, z nichž velká většina má přeshraniční dopady.⁹⁰

Ačkoli primární odpovědnost za vyšetřování smrti náleží státu, v němž oběť zemřela nebo v němž byl subjekt nalezen, všechny státy, které jsou stranami Evropské úmluvy o vzájemné pomoci ve věcech trestních,⁹¹ jsou povinny poskytnout vyšetřujícímu státu pomoc, pokud takový stát podal oprávněnou žádost, a to zejména pokud se důkaz nachází v jeho jurisdikci.⁹²

⁸⁹ Viz Smíšený výbor Parlamentu pro lidská práva „Smrt ve vazbě“, třetí zpráva, zasedání 2004–05, 14. prosince 2004, HL 15-I / HC 137-I a HL 15-II / HC 137-II. Tato kritéria vyplývají z řady rozsudků, včetně, Paul a Audrey Edwards vs. Spojené království, ESLP, č. 46477/99, 14. března 2002, ECHR 2002-II; Seidova a další proti Bulharsku, ESLP, č. 310/04, 18. listopadu 2010; Hugh Jordan v. UK, ESLP, č. 24746/94, 4. srpna 2001., cit. [2.3.2020]

⁹⁰ viz rozsudek ESLP, Rantsev vs. Cyprus and Russia, odstavec 241., Dostupné z: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/legislation-and-case-law-case-law/rantsev-v-cyprus-and-russia-application-no-2596504_en, cit [4.3.2020]

⁹¹ viz Evropská úmluva o vzájemné pomoci v trestních věcech, přijatá dne 20. května 1959, vstoupila v platnost 12. června 1962, série smluv Rady Evropy (CETS), Dostupné z: Beck-online, [2.4.2020]

⁹² viz rozsudek ESLP, Rantsev vs. Cyprus and Russia, odstavec 245., Dostupné z: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/legislation-and-case-law-case-law/rantsev-v-cyprus-and-russia-application-no-2596504_en, cit [4.3.2020]

Je třeba poznamenat, že v případě úmrtí migrantů je obecná povinnost provést efektivní vyšetřování dle článku 2 dále zdůrazněna zvláštními povinnostmi stanovenými v řadě mezinárodních a regionálních nástrojů, a to zejména v Protokolu proti pašování migrantů a Protokolu o prevenci, potlačení a potrestání obchodování s lidmi, pokud jsou dané státy jejich smluvními stranami. (V souvislosti s tím je nutné zmínit, že článek 4 protokolu o pašování a obchodování s lidmi vyžaduje, aby státy předcházely, vyšetřovaly a stíhaly trestný čin pašování a obchodování s lidmi, kdy současně požaduje, aby státy, jež jsou smluvními stranami této úmluvy, spolupracovaly v maximální možné míře, a aby rovněž předcházely pašování migrantů po moři a zabránili mu v souladu s mezinárodním mořským právem. Následně na to článek 3 Protokolu o obchodování s lidmi a Úmluvy Rady Evropy o opatřeních proti obchodování s lidmi definuje současně i trestný čin náboru. V souladu s tím je nezbytné, aby smluvní strany provedly úplné a účinné vyšetřování zahrnující rovněž všechny aspekty obvinění z obchodování s lidmi od náboru až po vykořisťování a to za okolností, kdy existují důkazy o tom, že ti, kteří zemřeli, byli oběťmi pašování nebo obchodování.)⁹³

To, zda porušení procesní povinnosti podle článku 2 může samo o sobě představovat porušení článku 3, pokud jde o rodiny obětí, bylo Evropským soudem posuzováno v několika případech.⁹⁴ Při nepřisouzení odpovědnosti státu za smrt nebo zmizení nebyl v posuzovaných případech soud přesvědčen, že jednání orgánů, i když z nedbalosti, spadá do působnosti článku 3. V důsledku výše uvedeného lze tedy dovodit, že judikatura je v tomto ohledu dvojznačná, kdy s přihlédnutím k všeobecně uznávané charakteristice EÚLP jakožto nástroje spojeného se vznikající jurispudencí jiných orgánů, včetně stanovisek poradního výboru pro lidská práva, lze stanovit, že nesplnění procesní povinnosti, stanovené v rámci článku 2, může zapříčinit porušení článku 3.⁹⁵

⁹³ viz sdělení č. 33/ 2917 Sb. m. s., Sdělení Ministevstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy Rady Evropy o opatřeních proti obchodování s lidmi a protokol o pašování a obchodování s lidmi, dostupné z: Beck-online [cit. 4.2.2020]

⁹⁴ viz rozsudek ESLP Tovsultanova vs. Rusko, č. 26974/06, 17. června 2010; Shafiyeva vs. Rusko, ESLP, ne. 49379/09, 3. května 2012., cit [4.3.2020]

⁹⁵ viz Pět stěžovatelů proti UNMIK, Poradní skupina pro lidská práva (HRAP), Případy č. 43/09, 54/09, 114/09, 173/09, 242/09, 31. července 2013, body 145–150; Ranko Milenkovic proti UNMIK, HRAP, případové č. 255/09, 26. června 2015; Andelkovic proti UNMIK, HRAP, případ č. 277/09,

5.3 Vydání úmrtního listu

Úřední uznání smrti ve formě osvědčení má právní význam primárně pro rodinu a nejbližší příbuzné zemřelého. Osvědčení o úmrtí je často jediným právním podkladem, jehož prostřednictvím lze vydat rozhodnutí o změně manželského statusu, opatrovnictví nezletilých dětí, rodičovských práv, práva na sociální dávky členů rodiny a správy majetku mrtvých nebo pohřešovaných osob.

Vydání úmrtního listu je nezbytnou podmínkou pro uplatnění práv rodinných příslušníků zemřelého, a to například na majetek, nebo na možnost pozdějšího znovu uzavření manželství. Je také součástí efektivního a transparentního vyšetřování smrti, které je vyžadováno dle čl. 2 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv.⁹⁶

Článek 120 čtvrté Ženevské úmluvy stanovuje, že „*Pohřbení nebo zpopelnění musí předcházet lékařská prohlídka mrtvoly, aby byla zjištěna smrt, umožněno pořídit úmrtní zápis a v případě potřeby zjistit totožnost zemřelého.*“⁹⁷ Dále rovněž definuje, že „*Údaje totožnosti, jichž výpočet je uveden v třetím odstavci článku 17, místo a datum úmrtí, příčina smrti, místo a datum pohřbu, jakož i všechny údaje potřebné k zjištění hrobů musí být obsaženy v těchto úmrtních listech nebo seznamech.*“⁹⁸

5.4 Vyhledání a informování příbuzných

Tato povinnost vyplývá z procesní povinnosti dle článku 2, v níže je stanovena povinnost zajistit, aby příbuzní oběti nebyli vyloučeni z vyšetřování její smrti nebo zmizení. Povinnost zapojit nejbližšího příbuzného oběti do řízení v rozsahu nezbytném k ochraně legitimních zájmů je podmínkou, jež byla Soudním dvorem v řadě případů potvrzena.⁹⁹ Z toho vyplývá, že vyhledání a informování příbuzných obětí, kteří jsou v jurisdikci státu, je nezbytným kritériem pro splnění

⁹⁶ viz čl. 2 sdělení č. 209/1992 Sb., Evropská úmluva o ochraně lidských práv, Dostupné z: Beck-online, cit [4.3.2020]

⁹⁷ viz Čl. 120 vyhlášky č. 65/1954 Sb., vyhláška ministra zahraničních věcí o Ženevských úmluvách ze dne 12. srpna 1949 na ochranu obětí války, Dostupné z: Beck-online, cit [4.3.2020]

⁹⁸ viz Čl. 120 vyhlášky č. 65/1954 Sb., vyhláška ministra zahraničních věcí o Ženevských úmluvách ze dne 12. srpna 1949 na ochranu obětí války, Dostupné z: Beck-online, cit [4.3.2020]

⁹⁹ viz rozsudek ESLP Isayeva proti Rusku, č. 57950/00, 24. února 2005, 211-214., cit [1.2.2020]

požadavků účinného úředního vyšetřování. Tato povinnost se ovšem nutně nevztahuje na příbuzné, kteří se nacházejí mimo jurisdikci daného státu. V případě zjištění příslušné informace o úmrtí, mají úřady povinnost neprodleně informovat příslušný konzulární úřad.¹⁰⁰ Tato povinnost však není absolutní a nevznikne, pokud okolnosti naznačují, že zesnulý byl nebo by mohl být uprchlíkem.

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech uznává právo znát pravdu, jež může státům v této oblasti ukládat informační povinnosti ve vztahu k rodinným příslušníkům zemřelého.¹⁰¹

Mezinárodní humanitární právo potvrzuje povinnost států usnadnit získávání informací o chybějících rodinných příslušnících, a to konkrétně dle článku 32 dodatkového protokolu I, kdy taková opatření jsou podněcována zejména právem rodin znát osud svých příbuzných.¹⁰²

5.5 Usnadnění návratu pozůstatků nejbližšímu příbuznému

Povinnost usnadnit návrat pozůstatků mrtvých jejich nejbližším příbuzným vyplývá z důležitosti rodinné jednotky v mezinárodním právu v oblasti lidských práv, což je doloženo v článku 16 Všeobecné deklarace lidských práv, který uznává, že: „*Rodina je přirozenou a základní jednotkou společnosti a má nárok na ochranu společností a státem*“.¹⁰³

Článek 8 EÚLP stanoví, že „*každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, svého domova a korespondence*“. Prostřednictvím ESLP bylo toto právo vyloženo široce, a to s následným zjištěním, že nadměrné zpoždění v procesu převozu těla po pitvě nebo převozu tělesných vzorků po ukončení příslušného trestního řízení může představovat zásah do soukromého

¹⁰⁰ viz Vídeňská úmluva o konzulárních stycích, uzavřená 24. dubna 1963, vstoupila v platnost 19. března 1967, 596 UNTS 261, Čl. 37 (a)., Dostupné z: Beck-online, cit [1.3.2020]

¹⁰¹ viz rozsudek ESLP El-Masri vs. Makedonie, [GC], č. 39630/09, 13. prosince 2012, EÚLP 2012, cit [1.3.2020], Dostupné z: Beck-online, cit [2.3.2020]

¹⁰² viz článek 32 dodatkového protokolu I k Ženevským úmlouvám, In: Beck-online, cit [1.4.2020]

¹⁰³ viz článek 23, Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, In: Beck-online, cit [1.4.2020]

i rodinného života pozůstalých rodinných příslušníků¹⁰⁴. Neschopnost vrátit mrtvé tělo příbuzným za účelem pohřbu nebo podat informaci o místě, kde bylo tělo pohřbeno, může být zásadním porušením článku 8, a to v takovém případě, kdy zásah do práva pohřbít obosu příbuznou není náležitě odůvodněn příslušným odkazem na mezinárodní právo v oblasti lidských práv ze strany státních orgánů.¹⁰⁵

Operační pokyny Stálého výboru OSN pro lidská práva a přírodní katastrofy (dále jen „pokyny OSN“) doporučují přijetí vhodných opatření k usnadnění navrácení pozůstatků jejich nejbližším příbuzným. Opatření by měla rovněž umožnit zpřístupnění lidských pozůstatků pro budoucí identifikaci a následně na to v případě potřeby jejich opětovné pohřbení“.¹⁰⁶

5.6 Likvidace pozůstatků

Repatriace pozůstatků zemřelého zpět k jeho rodinným příslušníkům může být nemožná z různých důvodů. V případech nemožnosti musí být zajištěno důstojné a ohleduplné zacházení s tělem, a to s náležitým ohledem na náboženské a kulturní tradice rodiny, pokud jsou známy.¹⁰⁷ Evropské biomedicínské právo stanovilo normy pro posmrtné zacházení s tělem zemřelého, jak již bylo zmíněno výše. Ty mají širší význam; zahrnují ochranu důstojnosti a identity; zacházení s respektem; a zákaz finančního zisku.¹⁰⁸

Pokyny OSN je současně doporučeno, aby v případech, kdy nelze lidské pozůstatky vrátit jeho příbuzným, s nimi bylo naloženo s respektem a způsobem, který pomůže jejich budoucímu zachování a identifikaci. Je třeba se vyhnout kremaci neidentifikovaných těl. Místo toho by měly být dočasně uloženy nebo

¹⁰⁴ viz rozsudek ESLP Pannullo a Forte vs. Francie, Appl. č. 37794/97, 30. října 2001, ECHR 2001-X, body 35-36; rozsudek ESLP Girard vs. Francie, č. 22590/04, 30. června 2011, odstavec 107; Zorica Jovanović vs. Srbsko, č. 21794/08, 26. března 2013, cit [5.4.2020]

¹⁰⁵ viz rozsudek ESLP Sabanchiyeva a další vs. Rusko, č. 38450/05, 6. června 2013, EÚLP 2013. Rozsudek ESLP Maskhadova a další vs. Rusko, č. 18071/05, 6. června 2013. cit [5.2.2020]

¹⁰⁶ viz Meziagenturní stálý výbor (2006), Ochrana osob postižených přírodními katastrofami: Provozní pokyny IASC o lidských právech a přírodních katastrofách (dále jen „Pokyny IASC“), projekt Brookings-Bern o vnitřním vysídlení, Washington, Spojené státy: Projekt Brookings-Bern o Vnitřní vysídlení, červen 2006., Dostupné z: https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/11_natural_disasters.pdf, cit [5.1.2020]

¹⁰⁷ viz čl. 9 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv, dostupné z: <https://www.echr.coe.int/>

¹⁰⁸ viz dodatkový protokol o transplantaci orgánů a tkání lidského původu, supra fn.26, dostupné z: Beck-online, cit [2.1.2020]

pohřbeny, a to až do okamžiku budoucí identifikace a návratu do jejich domovské země. Všechny pohřby by měly být vedeny způsobem, který respektuje důstojnost a soukromí mrtvých a jejich žijících rodinných příslušníků.¹⁰⁹

5.7 Umístění a udržování hrobu

Dle článku 8 EÚLP a v něm stanoveného práva rodin na informace v souvislosti s tím, kde byl příbuzný pohřben, je vyžadováno označení a zaznamenání místa hrobu.

Mezinárodní humanitární právo v čl. 130 odst. 1 čtvrté Ženevské úmluvy stanovilo, že státy by měly zajistit, aby hroby byly respektovány, řádně udržovány a označovány tak, aby je bylo možné vždy rozpoznat.¹¹⁰

Pokyny OSN dále doporučují, aby rodinní příslušníci byli plně informováni o umístění místa hrobu zemřelého a měli k němu plný přístup. Měli by rovněž mít i příležitost zorganizovat pohřeb a dle potřeby vést náboženské obřady. “¹¹¹

5.8 Zásada rovného zacházení

Většina, pokud ne všechny státy, řeší otázku zacházení s mrtvými v rámci vnitrostátních právních předpisů. Lidská práva musí být chráněna přinejmenším proti nezákonné diskriminaci.¹¹² V souladu se zásadou zákazu diskriminace musí být vždy přednostně zajištěna práva osob se zvýšeným rizikem porušování lidských práv, jako jsou uprchlíci, nelegální migranti, ženy a děti. Ve všech činnostech souvisejících s procesem repatriace post mortem je povinnost respektovat rovné zacházení a nediskriminovat.

¹⁰⁹ Viz čl. 26 Dodatkového protokolu o transplantaci orgánů a tkání lidského původu, Dostupné z: Beck-online, cit [2.1.2020]

¹¹⁰ Viz čl. 130 odst. 1 čtvrté Ženevské úmluvy, Ženevská úmluva ochrany civilních osob za války, Dostupné z: Beck-online, cit [21.10.2021]

¹¹¹ viz Meziagenturní stálý výbor (2006), Ochrana osob postižených přírodními katastrofami: Provozní pokyny IASC o lidských právech a přírodních katastrofách (dále jen „Pokyny IASC“), projekt Brookings-Bern o vnitřním vysídlení, Washington, Spojené státy: Projekt Brookings-Bern o Vnitřní vysídlení, červen 2006., Dostupné z: <https://www.brookings.edu/> cit [1.3.2020]

¹¹² viz čl. 14 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod ve znění protokolů č. 3, 5 a 8 (čl.1-10), 209/1992 Sb. znění účinné od 1. 6. 2010, Dostupné z: Beck-online, cit [1.3.2020]

5.9 Zvláštní ochrana dětí

Dle obecného mezinárodního práva v oblasti lidských práv mají děti nárok na zvláštní ochranu. Dle Úmluvy OSN o právech dítěte z roku 1989 mají všechny smluvní státy v tomto ohledu smluvené povinnosti. Státy, jež jsou smluvními stranami této úmluvy uznávají, že každé dítě má přirozené právo na život a že státy musí v maximální možné míře zajistit jeho přežití a současně následný rozvoj každého dítěte. Státy jsou povinny zajistit přijetí zákonů, opatření a postupy k podpoře plného uplatňování všech práv stanovených v Úmluvě všemi dětmi bez diskriminace.¹¹³

Současně s tím skutečnost, že velká část osob překračujících Středozemní moře jsou děti, vyžaduje, aby státy při hledání a provádění záchranných operací dětí a rodin v ohrožení života na moři nebo při pohřešování na moři mohly flexibilně přijmout další opatření, ke splnění svých smluvních závazků. To vyžaduje například podpora pozůstalým dětem nebo dětem, které jsou bez doprovodu či se odloučily od svých rodičů nebo dospělých pečovatелů.

Článek 3 vyžaduje, aby při všech činnostech týkajících se dětí bylo prvořadou snahou jednat v jejich nejlepším zájmu. Státy mají rovněž další povinnost, stanovenou v článku 8, a to konkrétně zachování totožnosti dítěte, včetně státní příslušnosti, jména a rodinných vztahů; to by zahrnovalo upřednostňování dohledání pohřešovaných rodičů a dalších příbuzných, kde dítě cestovalo nebo žilo s jiným příbuzným než rodičem, a následnou identifikaci mrtvých.¹¹⁴ Ovšem v těch případech, kdy jsou rodiče nebo příbuzní pohřešováni nebo odloučeni, včetně důvodu jejich smrti, článek 9 vyžaduje, aby stát poskytoval dítěti informace o pobytu pohřešovaných příbuzných, poskytoval veškerou nezbytnou pomoc při obnově jednoty rodiny v co nejkratším čase a současně zajistil odpovídající alternativní péči o nezletilé, včetně opatření umožňujících psychické zotavení

¹¹³ viz článek 2 Úmluvy OSN o právech dítěte, New York, 20.11.1989, dostupné z: https://www.uouu.cz/assets/File.ashx?id_org=200144&id_dokumenty=3015, cit [3.2.2020]

¹¹⁴ viz Africká charta práv a péče o děti (přijata 11. července 1990, vstoupila v platnost 29. listopadu 1999, Organizace africké jednoty, CAB / LEG / 24.9 / 49 (1990), Dostupné z: Beck-online, cit [19.10.2021]

a opětovné začlenění dítěte¹¹⁵ [článek 39 CRC], opatření k zajištění toho, aby jako oddělené děti mimo zemi původu měly nárok na opatrovnictví a legální pomoc při všech právních postupech, při sloučení rodiny atd.¹¹⁶

¹¹⁵ viz článek 39 sdělení č.104/1991 Sb. Úmluvy o právech dítěte, Dostupné z: Beck-online, cit [19.10.2021]

¹¹⁶ Viz Obecný komentář ČKR č. 6 (2005) „Nedoprovázené a separované děti mimo zemi původu“, dok. OSN č. CRC / GC / 2005/6; zejména odstavec 33 -38, cit [1.4.2020]

6 Rizika spojená s repatriací

Na úvod je třeba zmínit, že i na rizika spojená s postmortální repatriací lze nahlížet ze dvou odlišných úhlů. A to zaprvé jako na rizika vůči osobám, které repatriaci provádí a zadruhé na rizika hrozící zemřelému.

Rizika vůči osobám, které repatriaci provádí budou specifikována níže, a to za současného návrhu jejich minimalizace.

Rizika hrozící zemřelému jsou specifikována v rámci této práce výše, a to konkrétně v kapitole 2 – Postmortální ochrana lidského těla.

6.1 Rizika repatriace a jejich minimalizace

Rizikové faktory, jež ohrožují člověka v průběhu repatričního procesu lidských pozůstatků, lze diferencovat do několika základních kategorií:

- fyzikální
- biologické (zdravotní)
- přepravní (transportní)
- zneužití k ilegální činnosti

6.1.1 Fyzikální rizika

Tato rizika lze identifikovat poměrně snadným způsobem, a to již prostřednictvím laického posouzení, kdy se jedná o náhodná zranění kompetentních osob, způsobená při procesu repatriace, a to konkrétně například zranění zaviněná chybnou manipulací s rakví.

6.1.1.1 Redukce fyzikálního rizika

Pro redukci fyzikálního rizika při procesu repatriace je nezbytné dbát na pravidla bezpečnosti a ochrany zdraví při práci (dále jen „BOZP“). Současně si musí každý člen týmu během procesu počínat s co největší opatrností a zodpovědností, a to k zajištění bezpečnosti své i okolní.

6.1.2 Biologická rizika

Posmrtný buněčný rozklad lidského těla je jevem plně přirozeným, kdy se jedná o proces trvalé přeměny, po jehož dokončení dochází k navrácení lidského těla do půdy, a to ve formě elementárních chemických prvků. V průběhu procesu rozkladu lidského těla dochází ke dvěma základním procesům: autolýza a následný vlastní rozklad (hnutí).¹¹⁷

S biologickými riziky se lze setkat zejména v rámci oblastí s výskytem nejružnějších choroboplodných bakterií, virů či různých infekcí.

Míra intenzity a rychlosti těchto procesů je závislá na mnoha různých faktorech. Buněčný rozklad lidského těla představuje riziko neslučitelné s lidským zdravím a životem. Lidské tělo během procesu rozpadu produkuje nadměrné množství bakterií a plynů, a díky přítomnosti dusíku a antibiotikům v něm samém se tak může stát vůči půdě a okolní vegetaci vysoce toxickým. Rovněž může lidské tělo takto nebezpečně kontaminovat i pitnou vodu.¹¹⁸

Osoby manipulující s lidskými pozůstatky, jež nepoužívají náležité ochranné prostředky, jsou pravděpodobně vystaveny vysokému riziku nákazy, která může být způsobena přenosnými nakažlivými nemocemi přítomnými v lidských pozůstatcích, jako například morem nebo Ebolou.

Dalším rizikem může rovněž být kontakt s infikovanou krví mrtvého těla (například HIV), či kontakt s jinými tělními tekutinami, a to v případě jejich přímého styku s částí poraněné pokožky.

Kromě výše zmíněných poranění může k infekci dojít kontaktem krve nebo jakékoliv jiné tělní tekutiny se sliznicí (např. oči) či s kontaminovanou vodou.

¹¹⁷ viz ŠEDA, S. a kol. Metodická informace č. 1/2002 k zákonu č. 256/2001 Sb. o pohřebnictví a změnách některých zákonů. [online] Dostupné z: <http://www.pohrebiste.cz/stranky/archiv/monitor/2012/120222.htm>, cit [22.2.2020]

¹¹⁸ viz KOŘISTKOVÁ, L. Co se děje s lidským tělem, když zemřeme? Jak pozná, že je mrtvé a kdo ho sní? [online] Dostupné z: <https://zoom.magazin.iprima.cz/veda/co-se-deje-s-lidskym-telem-kdyz-zemreme-jak-pozna-ze-je-mrtve-kdo-ho-sni>, cit [2.1.2020]

Taková situace může nastat při procesu čištění kontaminované zóny či převozních dopravních prostředků a rakví.¹¹⁹

Z výše uvedeného důvodu je nezbytné používání správných ochranných a hygienických ochranných prostředků, jež musí být v souladu s nařízením vlády č. 495/2001 Sb., kterým se stanoví rozsah a bližší podmínky poskytování osobních ochranných pracovních prostředků, či mycích, čisticích a dezinfekčních prostředků.¹²⁰

Dle odhadu světová zdravotní organizace WHO jsou v celosvětovém měřítku každým rokem vystaveni riziku nákazy patogeny přenosnými prostřednictvím krve a tělních tekutin přibližně 3 miliony zdravotních pracovníků (jejich celkový počet činí cca 35 milionů).¹²¹

6.1.2.1 Redukce biologického rizika

Mezi opatření vhodná k minimalizaci hrozby biologického rizika při procesu repatriace patří pravidelné a řádné školení zaměstnanců pohřební služby ohledně dodržování BOZP při výkonu povolání.

Důležitým požadavkem je v tomto ohledu přísné dodržování hygienických norem a striktní používání ochranných pomůcek (gumové rukavice, ochranné brýle, respirátory, desinfekční prostředky,...) při manipulaci s tělem zemřelého či s jeho zpopelněnými ostatky.

6.1.3 Přepravní rizika

V rámci procesu repatriace lidských pozůstatků lze využít v podstatě všechny existující způsoby dopravy. Nejvyužívanějšími způsoby jsou v tomto případě silniční a letecký transport. Při využití transportu po pozemních

¹¹⁹ viz Hodnocení rizik a poranění injekčními jehlami. [online], Dostupné z: <https://osha.europa.eu/cs/publications/e-facts/efact40>, cit [18.1.2020]

¹²⁰ nařízení vlády č. 495/2001 Sb., kterým se stanoví rozsah a bližší podmínky poskytování osobních ochranných pracovních prostředků, či mycích, čisticích a dezinfekčních prostředků

¹²¹ viz Světová zdravotnická organizace (WHO) Světová zdravotnická zpráva „Kapitola 4 - Vybraná pracovní rizika, Dostupné z: <http://www.who.int/whr/2002/chapter4/en/index8.html>, cit [18.1.2020]

komunikacích je nezbytné užít pouze vozidlo zvláštního určení, jímž je pohřební vozidlo, jenž je k takovému účelu schváleno. Ložný prostor takto schváleného vozidla je určen výhradně pro transport v rakvích či v transportních nosítkách s vaky pro věci předem určené ke konání pohřbu. Vozidlo musí být rovněž náležitě osvětleno a vybaveno úchyty pro bezpečné upevnění rakví. Vnitřní stěny a dno ložního prostoru musí být z omyvatelného materiálu.¹²²

V rámci přepravních rizik je důležité zohlednit rovněž i dopravní nehody vozidel, která převáží pozůstatky zemřelého v zapečetěné rakvi do místa určení. V případě vzniku takovéto nehody je vše následně řešeno v závislosti na vnitřních předpisech daného státu, v němž byla dopravní nehoda způsobena. Stane-li se, že v důsledku nehody dojde k poškození či narušení zapečetěné rakve, je nezbytné provést překládku těla do rakve nové a opětovně provést zapečetění a naložení do nového transportního vozu.

Transport těl zemřelých z cizí země do země původu vyžaduje v souvislosti s tímto procesem znalost místního jazyka, kultury a rovněž i legislativy. V praxi ovšem, v rámci různých zemí, hrozí nežádoucí riziko odlišného chápání výkladu a použití mezinárodních dohod.

6.1.3.1 Redukce přepravního rizika

Vzhledem k výše uvedeným okolnostem je důležité před každým převozem zkontrolovat technický stav vozidla za účelem minimalizace rizika poruchy či nehody během jízdy. Rovněž důležitým aspektem je dodržování dopravních předpisů ze strany personálu pohřební služby.

K odstranění jazykové bariéry je vhodné disponovat pracovníky, kteří ovládají jazyk a současně i vnitřní legislativu příslušného státu, z něhož bude tělo zemřelého převáženo.

6.1.4 Rizika ilegální činnosti

V určitých případech může být transport lidských pozůstatků zneužit pro nelegální činnost, jako je například přeprava drog či většího finančního obnosu.

¹²² viz § 9 zákona č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví a o změně některých zákonů ze dne 29. června 2001, Dostupné z: Beck-online [cit. 1.2.2020]

Z toho důvodu by měly být při procesu otevírání a zavírání rakve vždy přítomny kompetentní orgány státní správy, jež zodpovídají za to, že nedojde k vložení ilegálního zboží do rakve.

„Přítomnost celníků je na základě žádosti pohřební služby prováděna formou řízení mimo celní prostor podle § 8 vyhlášky MF č.245/2016 Sb., k provedení některých ustanovení celního zákona, na základě které je vydán rozkaz služebního funkcionáře o provedení tohoto řízení. Přítomnost celníků při uzavírání rakve je upraveno metodickou informací GRČ č.57/2016. Celník je přítomen při ukládání těla zesnulého do rakve, případně je rakev s kovovou vložkou před celníkem odborně otevřena, celník provede ztotožnění zesnulého dle dokladů a provede kontrolu rakve, kde kromě těla a oblečení nesmí být nic jiného (celní úřad povoluje pouze snubní prsten). Poté je před celníkem rakev hermeticky uzavřena a celník ji zapečetí, o čemž provede zápis. Z etických důvodů není prováděna žádná fotodokumentace.“¹²³¹²⁴ Pokud by ovšem celník přítomen nebyl, nebo by sledoval celý průběh pouze z určité vzdálenosti (např. z důvodu osobního strachu z pohledu na mrtvého), mohlo by zde nastat riziko ilegálního převozu zboží či drog.

6.1.4.1 Redukce rizika ilegální činnosti

Z důvodu minimalizace rizika zneužití těla zemřelého k ilegálnímu pašování zboží či drog je nezbytné dbát na osobní přítomnost celní kontroly při každém otevírání a pečetění rakve. Rovněž důležitým aspektem je v tomto ohledu důsledná kontrola pohybu a činnosti všech zúčastněných osob v průběhu celého procesu otevírání či zavírání rakve.

6.1.5 Ekonomická rizika

Vzhledem k tomu, že ročně dochází řádově ke zranění tisíců Čechů v zahraničí, z nichž 500 z nich svým zraněním podlehne, tak lze bezpochyby označit za velice důležitou součást sjednávaného cestovního pojištění i případnou postmortální repatriaci. Nejvíce úmrtí je každoročně zaznamenáno během letní sezony, a to na úrazy, dopravní nehody, či utonutí. Přírozenou smrtí umírají

¹²³ viz Metodická informace Generálního ředitelství cel č.57/2016 - Dohled nad přeshraniční přepravou lidských pozůstatků, Dostupné z: Beck-online [cit. 11.1.2020]

nejčastěji cestovatelé vyššího věku, a to v největším počtu případů na srdeční selhání. V případě, že dojde k úrazu či nemoci, je nezbytný co nejrychlejší převoz pacienta do kvalitní nemocnice, a to v místě jeho aktuálního pobytu nebo je zde možnost jeho transportu zpět do ČR. Ovšem v případě, že se cestovatel v zahraničí spoléhá pouze na Evropský průkaz zdravotního pojištění (EHIC), musí dále počítat s tím, že náklady na transport nebo repatriaci bude muset hradit plně ze svého.¹²⁵

Nejvhodnější způsob transportu je vždy doporučen asistenčním lékařem a poté následně schválen pojišťovnou. V případě, že pojištěný cestovatel z důvodu zranění nebo nemoci nestihne odlet zpět do ČR v původně plánovaném termínu, řeší asistenční služba repatriaci až po jeho uzdravení.¹²⁶

Následným důležitým krokem je zjištění, zda měl zemřelý sjednanou repatriaci v rámci svého cestovního pojištění, a až poté lze zahájit další postup.

Výše finanční částky za repatriaci těla zemřelého v případě absence cestovního pojištění závisí na lokalitě úmrtí, zvoleném způsobu převozu a na vzdálenosti. V případě absence cestovního pojištění a současných nedostatečných finančních prostředků je zde pro pozůstalé možnost nechat zesnulého pohřbít v zemi skonu.

6.1.5.1 Redukce ekonomického rizika

Nejúčinnějším opatřením sloužícím k minimalizaci nákladů za případný postmortální repatriční proces je bezpochyby řádně sjednané cestovní pojištění se zahrnutím pokrytí případných výdajů za posmrtnou repatriaci zpět do domovské země.

¹²⁵ viz Evropská pojišťovna, Repatriace ze zahraničí může vyjít na statisíce, In: <https://www.ervpojistovna.cz/cs/cena-repatriace-ze-zahranici>, [cit. 6.3.2020]

¹²⁶ tamtéž

7 Přeshraniční repatriace

Repatriací post mortem, kterou se tato práce zabývá, se rozumí převoz zesnulé osoby zpět do domovské země. I zde je ovšem třeba zmínit odlišení dvou způsobů postmortální repatriace. A to zaprvé repatriaci těla zemřelého a zadruhé repatriaci jeho zpopelněných ostatků, kdy se právní regulace repatriace těla zemřelého nevztahuje totožně i na přepravu urny se zpopelněnými lidskými ostatky.

7.1 Repatriace mezinárodních cestujících

7.1.1 Zahájení repatriace

Proces repatriace zemřelých na příkladu mezinárodních cestujících začíná kontaktováním místního velvyslanectví a případně i zprostředkovatele cestovního pojištění a cestovní kanceláře, jsou-li v daném případě relevantní. Velvyslanectví má zkušenosti s vyplňováním předmětných protokolů a může rovněž pomoci překonat jazykové bariéry, mobilizovat příslušné místní úřady a kontaktovat členy rodiny. Dále může pomoci s obdržetím důležitých dokumentů, jako je například lékařské potvrzení o úmrtí, vyžádané jménem rodiny zesnulého. Konzulární úředníci mohou rovněž sloužit jako prozatímní konzervátoři pozůstalosti zemřelé osoby, pokud není v cizí zemi, kde k úmrtí došlo, přítomen žádný jiný zástupce.¹²⁷

Velvyslanectví ovšem nemohou financovat repatriaci pozůstatků, kdy náklady spojené s jejich repatriací musí nést rodina zesnulého. Dopravní vzdálenost a hmotnost nákladu jsou klíčové proměnné při určování výše nákladů.

Formální identifikace pozůstatků zesnulého je nezbytným požadavkem. Pravidla toho, kdo může identifikovat zesnulého, se liší v závislosti na zemi či jurisdikci. V mnoha případech může být identifikace provedena spolucestujícím nebo obchodním partnerem zesnulého; za určitých okolností však může být nezbytné, aby rodinný příslušník přicestoval do země smrti a formálně potvrdil totožnost zesnulého.

¹²⁷ viz Dykewicz CACohen NJ. Smrt během cestování. V Brunette GW (ed.) Centra pro kontrolu a prevenci nemocí. Zdravotní informace pro mezinárodní cestování 2016. Oxford, Oxford University Press, 2016, 532–3., [cit. 4.3.2020]

Poté musí být učiněno rozhodnutí, zda bude repatriováno celé tělo nebo bude zpopelněno. Dále dochází ke jmenování ředitele pohřbu, který připraví pozůstatky k repatriaci. Ředitelem pohřbu může být jmenována rodina zesnulého, příslušné velvyslanectví nebo cestovní kancelář. Kompetence ředitele pohřbu se mohou rozšířit na organizaci přepravy a zajištění letu, přípravu příslušné dokumentace, získání úmrtního listu a kontakt s ředitelem pohřbu v zemi určení. Pro leteckou repatriaci nebo repatriaci po moři je vyžadováno využití specifické rakve. Všechny rakve překračující mezinárodní hranice musí být opatřeny kovovým obložením, kdy zinkové nebo olovené obložení se pro tento účel považuje za přijatelné.¹²⁸ Tyto transportní rakve ovšem nejsou vhodné pro kremaci.

7.1.2 Smrt v mezinárodních vodách

Smrt a správa pozůstatků mohou za určitých okolností vyžadovat speciální protokoly a postupy. V případě úmrtí v mezinárodních vodách platí určitá omezení týkající se skladování těla zemřelého a jeho následné repatriace. Výletní lodě musí obsahovat márnici, ovšem takové márnice mohou skladovat těla pouze po dobu jednoho týdne. Některé přístavy vyžadují okamžité vyložení těl, zatímco jiné umožní ponechání těla na výletní lodi, dokud nedorazí na místo určení, což by mohlo potenciálně ušetřit náklady na repatriaci, pokud by vše bylo provedeno v rámci skladovací lhůty na lodi.

Ročně zemře přibližně 200 lidí na palubě výletních lodí, což je relativně málo vzhledem k odhadovaným 21 milionům cestujících, kteří jsou pasažéry výletních lodí, či ve spojení s demografickým stárnutím a často nebo s mnoha zdravotními komplikacemi zúčastněných cestujících.¹²⁹

O každém úmrtí na námořním plavidle je velitel námořního plavidla povinen sepsat zápis, a to za účasti dvou členů posádky lodě a bezodkladně o tom informovat zastupitelský úřad České republiky, který je nejbližší přístavu, do

¹²⁸ viz Liga národů. Mezinárodní předpisy, článek 3, přeprava mrtvol. Treaty Series 1938, číslo 439: 315–325.

¹²⁹ viz Denní telegraf. 2015. Co se stane, když zemře někdo při plavbě. Dostupné z: <http://www.telegraph.co.uk/travel/cruises/articles/What-happens-when-someone-dies-on-a-cruise>, [cit. 2.4.2020]

kterého námořní plavidlo připlulo, kdy současně informuje i oprávněného provozovatele námořního plavidla.¹³⁰

Velitel námořního plavidla dále na základě předchozí dohody s lékařem přítomným na námořním plavidle rozhodne o následném transportu mrtvého do nejbližšího přístavu. Ovšem ve výjimečných případech, ve kterých by hrozilo nebezpečí infekce přepravovaných osob, velitel námořního plavidla po poradě s lékařem rozhodne o pohřbení mrtvého do moře. V případech, kdy není na námořním plavidle přítomen lékař, je velitel námořního plavidla vždy povinen zajistit převoz mrtvého do nejbližšího přístavu.¹³¹

„Zápis o narození a zápis o úmrtí na námořním plavidle spolu s majetkem zemřelého a případnou závětí zemřelého odevzdá velitel námořního plavidla zastupitelskému úřadu České republiky, který je nejbližší přístavu, do kterého námořní plavidlo připluje.“¹³²

7.1.3 Smrt při mezinárodní letecké dopravě

Úmrtí během letu se v budoucnu pravděpodobně stane častějším případem, vzhledem ke stále častějšímu využívání co největších letadel pro delší lety. Problematickým aspektem je v současné době nedostatek zdravotnického personálu na palubě letadla, což má za následek to, že osoba nesmí být prohlášena za mrtvého uprostřed letu. Současnou praxí je neprodleně informovat kapitána letadla o úmrtí cestujícího na palubě, následně umístění zesnulého cestujícího na sedadlo nebo do boxu na mrtvoly, znehybnění mrtvoly bezpečnostním pásem a následně její důstojné zakrytí. Všechny otázky týkající se repatriace lidského těla se v případě potřeby řeší až při přistání v konkrétní cílové destinaci letu.¹³³ Lidské tělo může být rovněž přepravováno v nákladním prostoru letadel, je-li hermeticky uzavřeno

¹³⁰ viz § 40 odst. 1 Zákona č. 61/2000 Sb., o námořní plavbě, Dostupné z: Beck-online [cit. 11.10.2021]

¹³¹ viz § 40 odst. 3 Zákona č. 61/2000 Sb., o námořní plavbě, Dostupné z: Beck-online [cit. 11.10.2021]

¹³² viz § 40 odst. 5 Zákona č. 61/2000 Sb., o námořní plavbě, Dostupné z: Beck-online [cit. 11.10.2021]

¹³³ Viz Mezinárodní sdružení pro leteckou dopravu. 2016. Smrt na palubě. Dostupné z: <https://www.iata.org/programs/safety/health/Documents/guidelines-death-on-board.pdf>, [cit. 1.4.2020]

v obalu s nepropustností olova nebo zinku, který musí být poté zabalen do dřevěné nebo kovové rakve. Ta poté může být pokryta plachtou tak, aby nebyla zřejmá povaha jejího obsahu.¹³⁴ Zinek je preferovaným materiálem pro výstelky rakví, protože usnadňuje skenování obsahu pro bezpečnostní účely. Přídavné ochranné polstrování musí obklopovat zpopelněné ostatky uchovávané v urnách a společně s uloženými pozůstatky ty musí být vzdáleny od všech potravin v nákladním prostoru letounu. Letecké společnosti mohou mít rovněž stanovené zvláštní přepravní podmínky pro přepravu lidských pozůstatků a lidského popela převáženého cestujícími.^{135,136}

7.1.4 Smrt v důsledku infekčních nemocí

Pokud je známo, že zemřelý měl přenosnou nemoc, budou jeho pozůstatky klasifikovány jako infekční látka, kdy existují dvě kategorie infekčních látek, kategorie A a kategorie B.¹³⁷ Kategorie A zahrnuje vysoce přenosné látky - virus Lassa, virus ebola a například virus Marburg. Kategorie B zahrnuje méně přenosné látky, jako je HIV. Pro přepravu exemplářů považovaných za infekční se uplatňují přísná pravidla pro transportní obaly a letecký úřad a země tranzitu a určení musí předem vydat zvláštní povolení k jejich transportu.¹³⁸

Významný globální nedostatek provozovatelů letů s příslušným letadlem a izolačním zařízením, který je potřebný pro převoz pozůstatků, ztěžuje repatriaci a kremace tak mnohdy může být jedinou realizovatelnou možností.¹³⁹

¹³⁴ viz Mezinárodní sdružení pro leteckou dopravu. Zacházení s lidskými pozůstatky. Manuál pro manipulaci na letišti IATA, 35. vydání. Montreal-Geneva, IATA, 2015, str. 247., [cit. 1.4.2020]

¹³⁵ viz Aer Lingus. 2016. Přeprava lidských pozůstatků a popela. Dostupné z: <https://www.aerlingus.com/travel-information/baggage-information/special-items.>, [cit.13.4.2020]

¹³⁶ viz Ryanair. 2016. Všeobecné přepravní podmínky. Zvířata, náklad a lidské pozůstatky. Dostupné z: <https://www.ryanair.com/ie/en/useful-info/help-centre/terms-and-conditions>, [cit. 1.4.2020]

¹³⁷ viz Středisko pro dohled nad ochranou zdraví v Irsku. 2016. Cestovní poradenství. Dostupné z: <https://www.hspc.ie/AZ/Vectorborne/ViralHaemorrhagicFever/Ebola/TravelAdvice/File,14909.en.pdf>, [cit. 1.2.2020]

¹³⁸ viz Ministerstvo zdravotnictví. 2016. Přípravenost na virus ebola v Irsku - Smíšený výbor pro zdraví a děti. Dostupné z: <http://health.gov.ie/blog/from-the-oireachtas/preparedness-for-ebola-virus-in-ireland-joint-comm-Committee-on-health-and-ch-Children>, [cit. 1.4.2020]

¹³⁹ viz Středisko pro dohled nad ochranou zdraví v Irsku. 2016. Cestovní poradenství., Dostupné z: <https://www.hspc.ie/AZ/Vectorborne/ViralHaemorrhagicFever/Ebola/TravelAdvice/File,14909.en.pdf> [cit. 1.4.2020]

V muslimských zemích je běžným zvykem pochovat mrtvé před západem slunce nebo do 24 hodin, a to bez balzamování těl zemřelých, což je ovšem poněkud odlišná praxe od praxe v západních zemích a může potenciálně komplikovat repatriční proces.¹⁴⁰

7.1.5 Smrt související s trestným činem

Smrt v důsledku trestného činu může podstatně zpozdit repatriaci lidských pozůstatků zpět do země určení. Za všechna vyšetřování zločinů spáchaných v zahraničí jsou odpovědny místní policejní a soudní orgány a může trvat delší dobu, než dojde k jejich dokončení. Ministerstvo zahraničních věcí nebo jeho ekvivalent může informovat rodiny o progresu, ale jinak rodinní příslušníci nemohou zasahovat do vyšetřování. Jsou-li okolnosti smrti nepřírozené v důsledku násilí nebo trestné činnosti, může koroner v zemi původu nebo rodina zemřelého požádat o provedení dalšího přezkoumání či opakované pitvy po repatriaci těla. To je obzvláště důležité v případech, kdy forenzní vyšetřování nesplňuje rovnocenné požadavky země určení nebo pokud řádně zainteresované osoby, zejména rodina zesnulého, navážou otázkami týkajícími se potvrzené příčiny smrti nebo její klasifikace jako přirozené či nepřirozené smrti, nebo skonu v důsledku nehody, traumatu či násilí. Následně si může koroner vyžádat další lékařské či vyšetřovací zprávy o případu.¹⁴¹

7.1.6 Smrt v důsledku terorismu

V případě úmrtí během teroristického útoku může být rodině zemřelého poskytnuta finanční náhrada. Například Spojené království schvaluje žádosti o odškodnění za určité teroristické útoky pouze pro osoby žijící v jejich zemi po dobu 3 let před událostí.¹⁴² Každá evropská země odpovídá za odškodnění

¹⁴⁰ Viz Opatrovník. 2007. Umírání v zahraničí. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/money/2007/nov/28/expat-finance-health>, [cit. 9.4.2020]

¹⁴¹ viz Vláda Kanady. Smrt v zahraničí. 2016. Dostupné z: <https://travel.gc.ca/docs/publications/death-abroad.pdf> [cit. 9.2.2020]

¹⁴² viz Britské ministerstvo zahraničních věcí. 2016. Odškodnění obětí teroristických útoků v zahraničí. Dostupné z: <https://www.gov.uk/compensation-victim-terrorist-attack> [cit. 2.3.2020]

teroristických útoků, ke kterým dochází na jejich vlastním území.¹⁴³ Identifikace pozůstatků v tomto prostředí může být složitá a může být tedy nezbytné, aby rodiny poskytovaly příslušným orgánům součinnost, a to primárně poskytnutí dalších informací, včetně fotografií zemřelých, vzorků otisku prstu či jméno praktického lékaře zesnulého k získání záznamů, které mohou pomoci při identifikaci. Podobně mohou být vyžadovány další doklady za účelem identifikace i při úmrtí následkem přírodní katastrofy.¹⁴⁴

7.2 Repatriace pozůstatků obsahujících zdravotnické prostředky

Implantovaná zdravotnická zařízení by neměla představovat překážku při přeshraniční repatriaci těla zemřelého. Pouze při pitvě je nezbytné potvrdit přítomnost nebo nepřítomnost jakéhokoli zařízení, které by vyloučilo iatrogenní poškození jako příčinu smrti.

Následná případná kremace těl obsahujících implantovaná srdeční zařízení je kontraindikována kvůli riziku výbuchu. Před kremací musí být odstraněny i jiné protetické implantáty nebo zařízení, jako jsou radioaktivní implantáty nebo umělé končetiny. To může zkomplikovat repatriaci těl zemřelých, zejména v případě úmrtí na infekční nemoci, kde je obecně upřednostňována kremace lidských pozůstatků.¹⁴⁵

7.3 Opakovaná pitva

Těla repatriovaná po smrti v zahraničí jsou podrobena opakované pitvě v domovské zemi pouze za okolností, kdy je předložená pitevní zpráva

¹⁴³ Viz Houses of the Oireachtas. Zákon o trestním soudnictví (trestné činy proti terorismu) (změna) z roku 2015. Dostupné z: <http://www.oireachtas.ie/documents/bills28/acts/2015/a1715.pdf> [cit. 2.3.2020]

¹⁴⁴ viz Britské ministerstvo zahraničních věcí. Smrt v zámoří. 2016. In: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/193657/Death_Overseas_web_13.pdf [cit. 2.3.2020]

¹⁴⁵ Viz Britské ministerstvo zahraničních věcí. 2016. Implantovatelné defibrilátory kardioverteru (ICD) Dostupné z: <https://www.gov.uk/drug-device-alerts/medical-device-alert-implantable-cardioverter-defibrillators-icds-disable-all-high-voltage-shock-therapies-before-you-remove-icd>, [cit. 1.3.2020]

zpochybněna nebo by mohla být oprávněně nařízena příkazem soudů, prosbou od příbuzných či z pojistných důvodů.

Například ve studii provedené v Británii o opakovaných pitvách těl repatriovaných nazpět do Velké Británie bylo zjištěno, že zprávy týkající se lékařsko-právních vyšetřování vedených mimo Spojené království byly k dispozici pro 34% ze 44 vyšetřovaných případů kdy následně v průzkumu provedeném Leadbeatterem o úmrtích britských státních příslušníků v zahraničí byla doporučena mezinárodní jednotnost v technice a dokumentaci lékařsko-právního postmortálního vyšetření, aby se omezily vznikající problémy v takových situacích.¹⁴⁶

¹⁴⁶ viz Doporučení č. R (99) 3 o harmonizaci lékařsko-právních pitevních pravidel. *Forensic Sci Int* 2000; 111: 1-158. Dostupné z: <https://link.springer.com/article/10.1007/s004140050271>, [cit. 1.2.2020]

8 Závěr

Postmortální repatriaci lze obecně definovat jako převoz zesnulého zpět do vlasti. Jejím obsahem je ovšem obtížný proces vyžadující pečlivou organizaci, znalost příslušných právních předpisů a zvládnutí koordinované interakce v cizím prostředí.

V průběhu práce došlo k odlišení dvou variant postmortální repatriace. A to repatriaci těla zemřelého, jakožto prvního způsobu a repatriaci jeho zpopelněných ostatků, jako způsobu druhého. Specifikovány byly rovněž odlišnosti, oddůvodněné faktem, že právní regulace repatriace těla zemřelého se nevztahuje totožně i na přepravu urny se zpopelněnými lidskými ostatky, kdy přeprava urny se zpopelněnými lidskými ostatky byla vyhodnocena jako, z hlediska náročnosti dodržení všech podmínek přeshraničního repatričního procesu, přijatelnější varianta.

Přestože existuje rozsáhlá úprava repatričního procesu prostřednictvím právních předpisů, jež pojednávají o způsobu přepravy lidských pozůstatků zpět do vlasti, často dochází k ohrožení osob, které se přímo podílejí na procesu repatriace těl zemřelých, kdy největší riziko nákazy ovšem podstupují osoby přímo manipulující s tělem zemřelého.

Rizika spojená s repatriací lidských pozůstatků zpět do jejich domovské země či do země určení je potřebné analyzovat a následně minimalizovat tak, aby zejména převoz lidských pozůstatků byl bezpečný a rychlý, kdy jedno z nezbytných opatření k eliminaci rizik je řádné dodržování náležitých bezpečnostních a hygienických opatření.

V rámci procesu repatriace těl zemřelých je rovněž nezanedbatelné zohlednění náboženských, kulturních a místních tradic a zvyklostí v souvislosti s pohřebními obřady, dále je nezbytné vyjádření úcty k náboženským vyznáním jednotlivců, rovněž jako dodržování hygienických a environmentálních aspektů.

Důležité pro repatriaci post mortem je rovněž ustanovení povinnosti důstojného zacházení s lidskými ostatky a pozůstatky a zákaz zacházení s tělem zemřelého způsobem pro něho nedůstojným, kdy na tělo zemřelého a následné nakládání s ním se nadále vztahuje ochrana osobnosti člověka. V souvislosti s tím je nezbytně nutné striktní dodržování všech podmínek v průběhu celého repatriačního procesu, které byly zmíněny v průběhu této práce.

Prostřednictvím této práce byla ověřena důležitost postmortální ochrany lidského těla a důstojného zacházení s lidskými ostatky a pozůstatky prostřednictvím splnění všech předepsaných náležitostí repatriačního procesu.

Závěrem je nutné podotknout, že cílem postmortální repatriace je zajištění souladu co nejlepší a nejefektivnější péče jak o tělo zemřelého, tak o jeho posmrtná práva.

Klíčová slova: repatriace, rizika, pozůstatky

9 Resume

Postmortem repatriation can generally be defined as the transport of the deceased back to his/her homecountry. However, its content is a difficult process requiring careful organization, knowledge of relevant legislation and mastering coordinated interaction in a foreign environment.

Religious, cultural and local traditions and customs in connection with funeral rites are also important in the process of repatriating the bodies of the dead, as well as respect for the religious beliefs of individuals, as well as hygiene and environmental aspects.

Through this work, the importance of post-mortem protection of the human body and dignified treatment of human remains and remains through the fulfillment of all the requirements of the repatriation process was emphasized.

In conclusion, it should be noted that the aim of postmortem repatriation is to ensure compliance with the best and most effective care for both the body of the deceased and his posthumous rights.

Key words: repatriation, risks, remains

Seznam zkratk

BOZP	Bezpečnost a ochrana zdraví při práci
ČR	Česká republika
EHIC	Evropský průkaz zdravotního pojištění
ECHR	European Convention on Human Rights
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
EÚLP	Evropská úmluva o ochraně lidských práv
EU	Evropská unie
EÚLP	Evropská úmluva o lidských právech
HIV	Human Immunodeficiency Virus
OBČZ	Občanský zákonník
OSN	Organizace spojených národů
NOZ	Občanský zákoník
PS	Pohřební služba
WHO	World Health Organization
ZÁK	Zákon

Seznam použité literatury a pramenů

Literatura:

1. BARTÁK, M. *Ekonomika zdraví: sociální, ekonomické a právní aspekty péče o zdraví*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. 224 s. ISBN 978-80-7357-503-8.
2. BAŠTECKÁ, Bohumila. *Terénní krizová práce*. 1. vyd. Praha: Grada, 2005. 299 s. ISBN 80-247-0708-X.
3. BRINKE, J. *Úvod do geografie dopravy*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1999
4. DOLEŽAL, Adam. *Transplantace orgánů - etické a právní aspekty*. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2014, (1), s. 30 – 47.
5. J.-M. Henckaerts a L. Doswald-Beck (2005, dotisk 2009), *zvykové mezinárodní humanitární právo*
6. JELÍNEK, J. a kol. *Trestní zákon a trestní řád s poznámkami a judikaturou: zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o výkonu vazby, zákon o výkonu trestu odnětí svobody, advokátní tarif*. Praha: Leges, 2009
7. JELÍNEK, J. a kol. *Trestní zákon a trestní řád s poznámkami a judikaturou a předpisy souvisící*. Praha: Linde, a.s. 2006
8. Johnson C Anderson SR Winser S et al. . *Záchrana těl z divočiny*. Oxford Handbook of Expedition and Wilderness Medicine, 2. vyd. Oxford: Oxford University Press, 166–7.
9. Kolektiv autorů. *Soudní lékařství*. Grada, Avicenum, 1999. ISBN 80-7169-728-1
10. KOTRLÝ, Tomáš. *Pohřebnictví. Právní zajištění piety a důstojnosti lidských pozůstatků a ostatků*. 1. vydání. Praha: Linde Praha, a.s., 2013, 312 str. ISBN 978- 80-86131-95-5.
11. KUBÍČKOVÁ, N. *Zármutek a pomoc pozůstalým*. Praha: ISV nakladatelství, 2001. ISBN 80- 85866-82-6
12. LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník: komentář. I, Obecná část (§ 1 - 654)*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, 2380 s. ISBN 978-80-7400-529-9

13. MELZER, Filip; TÉGL, Petr a kol. Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655-975. 1. vyd. Praha: Leges, 2016, 2064 s. ISBN 987-80-7502-004-8.
14. PERNICA, P. et al. Doprava a zasílatelství. 1. vydání. Praha: ASPI, 2001
15. ŠPATENKOVÁ, N. a kol. Krizová intervence pro praxi. Praha: Grada publishing, 2004. ISBN 80-247-0586-9
16. ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J.; FIALA, J. aj. Občanský zákoník: komentář. Svazek I (§1 – 654). Praha: Wolters Kluwer, 2014.
17. VETEŠNÍK, Pavel, STRÁNSKÁ, Eva, ŠEJVL, Jaroslav. Zákon o pohřebnictví. Zákon o válečných hrobech. Komentář. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, 216 str. ISBN 978-80-7478-680-8.
18. VODÁČKOVÁ, Daniela. Krizová intervence. 1. vyd. Praha: Portál, 2002. 543 s. ISBN 80-7178-696-9.

Odborné články:

1. Dykewicz CACohen NJ. Smrt během cestování. V Brunette GW (ed.) Centra pro kontrolu a prevenci nemocí. Zdravotní informace pro mezinárodní cestování 2016. Oxford, Oxford University Press, 2016, 532–
2. Leggat PAFischer PR. Nehody a repatriace. Travel Med Inf Dis 2006
3. Leggatt PCarne JKedjarune U. Cestovní pojištění a zdravotní pojištění. J Travel Med 1999; 6: 243–8. In:Leadbeatter, S. Úmrtí britských státních příslušníků v zahraničí - desetiletý průzkum. Forensic Sci Int 1991;
4. Lunetta P. Smrtelná zranění mezi finskými obyvateli cestujícími do zahraničí. Int J Inj Contr Saf Promot 2010;
5. MCIF 3/15 - Mass Casualty Aero-Medical Evacuation - From the Nigerian Building Collapse back to South Africa -T.J. Ligthelm, L.A. Wallis, S. Martin, P.J., Van Aswegen
6. MCIF 3/15 - Long-Distance Mass Body Repatriation from an Ebola-risk area - Mass body repatriation - T. Ligthelm, J. Louw J.T. Claassen
7. Miller DS Gonzalez C. Když je cílovou destinací smrt: cestovní ruch smrti - navzdory právním a sociálním důsledkům. Int J Cul Tour Hosp Res 2013

8. Suvarna SK. Atlas pitvy dospělých: Průvodce po moderní praxi, 1. vydání. Dordrecht: Springer International Publishing, 2016
9. Steffen R. Cestovní medicína: prevence na základě epidemiologických údajů. Trans R Soc Trop Med Hyg 1991; 85: 156–62., [cit. 12.3.2020]
10. Šeda, S. a kol. Metodická informace č. 1/2002 k zákonu č. 256/2001 Sb. o pohřebnictví a změně některých zákonů.
11. Tonellato DJGuse CEHargarten SW. Smrtné úrazy amerických občanů v zahraničí: nový výzkum, starý cestování cestování. J Travel Med 2009

Internetové zdroje:

1. <https://e-justice.europa.eu>
2. <https://www.who.int>
3. <https://osha.europa.eu>
4. <https://www.ervpojistovna.cz>
5. <https://www.telegraph.co.uk>
6. <https://europepmc.org>
7. <https://www.gov.uk>
8. <https://www.citizensinformation.ie>
9. <https://www.celnisprava.cz>
10. <https://beck-online.cz>
11. <https://www.ryanair.com>
12. <http://eclm.info>

Legislativa:

1. Africká charta práv a péče o děti (přijata 11. července 1990, vstoupila v platnost 29. listopadu 1999, Organizace africké jednoty, CAB / LEG / 24.9 / 49 (1990))
2. Česká technická norma ČSN 49-3160, ICS 55.160, 79.080 49 3160-1, Říjen 2016
3. Dodatkový protokol I k Ženevským úmluvám
4. Dodatkový protokol o transplantaci orgánů a tkání lidského původu
5. Dohoda o převozu těl zemřelých, Štrasburk 1973,
6. Evropská norma EN15017:2005:E, říjen 2005

7. Evropská úmluva o vzájemné pomoci v trestních věcech, přijatá dne 20. května 1959, vstoupila v platnost 12. června 1962, série smluv Rady Evropy (CETS),
8. Haagská úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí (přijata dne 25. října 1980, vstoupila v platnost 1. prosince 1983, 1343 UNTS 89),
9. Houses of the Oireachtas. Zákon o trestním soudnictví (trestné činy proti terorismu) (změna) z roku 2015.
10. Komentář k článku 18 Dodatkového protokolu o transplantaci orgánů a tkání lidského původu (přijaté 24. ledna 2002, vstoupil v platnost 1. května 2006, Rada Evropy, CETS č. 186
11. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, I
12. Mezinárodní ujednání o přepravě mrtvol č. 44/1938, znění účinné od 1.6. 1938
13. Mezinárodní Ujednání o přepravě mrtvol ze dne 10.02.1937, vyhl. č. 44/1938 Sb.,
14. Nařízení vlády č. 1/2000 o přepravním řádu pro veřejnou drážní nákladní dopravu, ve znění nařízení vlády č. 295/2000 Sb. a nařízení vlády č. 457/2013 Sb.,
15. Obecný komentář ČKR č. 6 (2005), dok. OSN č. CRC / GC / 2005/6;
16. Předpis č. DE01/48, Všeobecná deklarace lidských práv.
17. Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod ve znění protokolů č. 3, 5 a 8 (čl.1-10), 209/1992 Sb. znění účinné od 1. 6. 2010,
18. Úmluva OSN o právech dítěte, New York, 20.11.1989
19. Vídeňská úmluva o konzulárních stycích, uzavřená 24. dubna 1963, vstoupila v platnost 19. března 1967, 596 UNTS 261, Čl. 37 (a).
20. Vládní návrh, kterým se předkládá Parlamentu České republiky k vyslovení souhlasu se sjednáním Dohoda o převozu těl zemřelých
21. Všeobecná deklarace lidských práv - Lidská práva
22. Vyhláška č. 341/2014 Sb., o schvalování technické způsobilosti a o technických podmínkách provozu vozidel na pozemních komunikacích.
23. Vyhláška č. 65/1954 Sb., vyhláška ministra zahraničních věcí o Ženevských úmlouvách ze dne 12. srpna 1949 na ochranu obětí války,

24. Vyhláška Ministerstva vnitra č. 328/2001 Sb., o některých podrobnostech zabezpečení integrovaného záchranného systému, 2001.
25. Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů
26. Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod
27. Zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví a o změně některých souvisejících zákonů
28. Zákon č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví a o změně některých zákonů, ze dne 29. června 2001
29. Zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví a o změně některých souvisejících předpisů, 2000
30. Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
31. Zákon č. 56/2001 Sb., o podmínkách provozu vozidel na pozemních komunikacích a o změně zákona č. 168/1999 Sb., o pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou provozem vozidla a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla), ve znění zákona č. 307/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů.
32. Zákon č. 285/2002 Sb., transplantační zákon
33. Zákon č. 122/2004 Sb., o válečných hrobech a pietních místech.
34. Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování.
35. Vyhláška Ministerstva zdravotnictví č. 19/1998 Sb., při postupu při úmrtí a pohřebnictví, ve znění účinném do 31. 12. 2001.

Judikatura:

1. rozsudek ESLP Akkum and Others vs. Turecko, č. 21894/93, 24. března 2005, ESLP 2005-II:
2. rozsudek ESLP Akpınar and Altun vs. Turecko , ECtHR, no. 56760/00, 27 February 2007,
3. rozsudek ESLP Atiman vs. Turecko, č. 62279/09,
4. rozsudek ESLP El-Masri vs. Makedonie, [GC], č. 39630/09, 13. prosince 2012, EÚLP 2012, cit [1.3.2020]

5. rozsudek ESLP Girard vs. Francie, č. 22590/04, 30. června 2011, odstavec 107; Zorica Jovanović vs. Srbsko, č. 21794/08, 26. března 2013,
6. rozsudek ESLP Isayeva vs. Rusko, č. 57950/00, 24. února 2005, 211-214.,
7. rozsudek ESLP Kaya vs. Turecko, app. 22535/93, rozsudek ze dne 19. února 1998,
8. rozsudek ESLP Makaratzis vs. Řecko, [GC], č. 50385/99, 20. prosince 2004, ECHR 2004-XI,
9. rozsudek ESLP Menson vs. UK (pros.), č. 47916/99, 6. května 2003,
10. rozsudek ESLP Pannullo a Forte vs. Francie, Appl. č. 37794/97, 30. října 2001, ECHR 2001-X, body 35-36;
11. rozsudek ESLP Sabanchiyeva a další vs. Rusko, č. 38450/05, 6. června 2013, EÚLP 2013.
12. rozsudek ESLP Shafiyeva vs. Rusko, ne. 49379/09, 3. května 2012.,
13. rozsudek ESLP Siliadin vs. Francie, č. 73316/01, 26. října 2005, EÚLP 2005-VII),
14. rozsudek ESLP Tovsultanova vs. Rusko, č. 26974/06, 17. června 2010;
15. rozsudek ESLP Vasilescu vs. Rumunsko, č. 27053/95, 22. května 1998, Zprávy rozsudků a rozhodnutí 1998-III.,

Ostatní

1. Doporučení č. R (99) 3 o harmonizaci lékařsko-právních pitevních pravidel. *Forensic Sci Int* 2000; 111: 1-158.
2. Metodická informace Generálního ředitelství cel č.57/2016 - Dohled nad přeshraniční přepravou lidských pozůstatků,
3. Meziagenturní stálý výbor (2006), Ochrana osob postižených přírodními katastrofami: Provozní pokyny IASC o lidských právech a přírodních katastrofách, projekt Brookings-Bern o vnitřním vysídlení, Washington, Spojené státy: Projekt Brookings-Bern o Vnitřní vysídlení, červen 2006.,
4. Mezinárodní sdružení pro leteckou dopravu. 2016. Smrt na palubě. In: <https://www.iata.org/programs/safety/health/Documents/guidelines-death-on-board.pdf>

5. Mezinárodní sdružení pro leteckou dopravu. Zacházení s lidskými pozůstatky. Manuál pro manipulaci na letišti IATA, 35. vydání. Montreal-Geneva, IATA, 2015,
6. White P. Pohřební příručka, 2011. Role koronera.
7. Zpráva z 1. zasedání, New York, 3. - 10. září 2002 Shromáždění států, které jsou smluvními stranami Římského statutu Mezinárodního trestního soudu, „Prvky trestné činnosti“, ICC-ASP / 1/3, Čl. 8